

Gestes i opinions del doctor
Faustroll, patafísic

vagueries, **14**

ALFRED JARRY

Gestes i opinions del doctor
Faustroll, patafísic

Traducció de Josep Alemany

adesiara
editorial

TÍTOL ORIGINAL

*Gestes et opinions du docteur Faustroll,
pataphysicien*

Primera edició: juny del 2015

© de la traducció: Josep Alemany Castells

© d'aquesta edició: adesiara editorial

Apartat de correus 6 - 08760 Martorell

adm@adesiaraeditorial.cat

www.adesiaraeditorial.cat

ISBN: 978-84-92405-91-6

Dipòsit legal: B-10714-2015

Revisió de proves: esmena correccions
esmena-adm@telefonica.net

Coordinació editorial: Cruz Artidiello

Disseny de la col·lecció i la coberta:

Marta Serrano

Impressió: Romanyà-Valls

La il·lustració de la coberta s'ha realitzat
a partir del quadre *Le docteur Faustroll*,
d'Aubrey Beardsley

amb el suport de

Índex

- 9 Nota preliminar, *per Bru Jordana*

GESTES I OPINIONS DEL DOCTOR FAUSTROLL, PATAFÍSIC

LLIBRE PRIMER:

PROCEDIMENT JUDICIAL

- 17 I. Requeriment en virtut de l'article 819
18 II. Dels costums i l'aspecte del doctor Faustroll
20 III. Notificació de l'atestat
21 IV. Dels llibres parells del doctor
23 V. Notificació del manament judicial de venda in situ
24 VI. Del vaixell del doctor, que és un garbell
27 VII. De la minoria dels elegits

LLIBRE II:

ELEMENTS DE PATAFÍSICA

- 33 VIII. Definició
35 IX. En Faustroll més petit que en Faustroll
37 X. Del gran simi babuí Bosse-de-Nage, que sabia una sola paraula humana: «ha, ha»

LLIBRE III: DE PARÍS A PARÍS PER MAR O EL ROBINSON BELGA

- 43 XI. De l'embarcament a l'arca

- 44 XII. De la mar d'Habundes, del far olfactiu i de l'illa
de Bran, on no vam beure pas
- 46 XIII. Del país de Randes
- 48 XIV. Del bosc d'amor
- 50 XV. De la gran escala de marbre negre
- 51 XVI. De l'illa Amorfa
- 53 XVII. De l'illa Fragant
- 54 XVIII. Del castell errant, que és un junc
- 56 XIX. De l'illa de Ptix
- 57 XX. De l'illa d'Her, del ciclop i del gran cigne
que és de vidre
- 59 XXI. De l'illa Cyril
- 61 XXII. De la gran església de Muflefiguière
- 64 XXIII. De l'illa Sonora
- 66 XXIV. De les tenebres hermètiques i del rei
que esperava la mort

LLIBRE IV: CEFALÒRGIA

- 71 XXV. De la marea terrestre i del bisbe marí Mentider
- 73 XXVI. ... Beure
- 75 XXVII. Capitalment
- 78 XXVIII. De la mort d'uns quants, i particularment
d'en Bosse-de-Nage
- 80 XXIX. D'alguns significats més evidents de les paraules
«ha, ha»

LLIBRE V: OFICIALMENT

- 85 XXX. De mil coses
- 88 XXXI. Del raig musical
- 90 XXXII. Com vam aconseguir la tela

LLIBRE VI: A CASA DE LUCUL

- 95 XXXIII. Del *Termes*
96 XXXIV. Clinamen

LLIBRE VII: KHURMOOKUM

- 105 XXXV. De la gran nau *Mour-de-Zencle*
107 XXXVI. De la línia

LLIBRE VIII: ETHERNITAT

- 111 XXXVII. Del regle de mesurar, del rellotge i del diapasó
114 XXXVIII. Del sol, sòlid fred
116 XXXIX. Segons Ibícrates el Geòmetra
118 XL. Pantafísica i cataquímica
119 XLI. De la superfície de Déu

APÈNDIX: COMENTARI QUE SERVEIX
PER A LA CONSTRUCCIÓ PRÀCTICA
DE LA MÀQUINA D'EXPLORAR EL TEMPS

- 125 I. La naturalesa del medi
127 II. Teoria de la màquina
130 III. Descripció de la màquina
132 IV. Funcionament de la màquina
134 V. El Temps vist des de la màquina

135 *Notes*

NOTA PRELIMINAR

Tothom coneix l'anècdota «pràctica» atribuïda al pensador grec Andronic de Rodes a propòsit de la denominació de la metafísica. En efecte, com es pot deduir de l'etimologia del mot, la metafísica és allò que es troba més enllà de la física. Però va caldre esperar anys i panys, exactament fins al primer decenni del segle xx, perquè el món conegués allò que hi ha més enllà de la metafísica, és a dir, la patafísica, la «ciència de les solucions imaginàries», que el genial Alfred Jarry exposa en el llibre que teniu a les mans.

«La patafísica», afirma l'autor, «descriurà un univers que podem veure i que potser hem de veure en comptes del tradicional, ja que les lleis de l'univers tradicional que alguns s'han pensat que havien descobert també són correlacions d'excepcions, si bé més freqüents, en tot cas fets accidentals que, en reduir-se a excepcions poc excepcionals, ni tan sols tenen l'atractiu de la singularitat.» I si la patafísica descriu un món no tradicional, aquestes *Gestes i opinions del doctor Faustroll, patafísic* són certament excepcionals en molts aspectes.

Novel·la neocientífica —tal com s'indica a l'inici del llibre—, text desconcertant, narració de viatges imaginaris (sense sortir de París!) a les illes de la fantasia, habitades pels poetes, músics i pintors del seu temps, relat iniciàtic en cerca del coneixement absolut, aquesta obra constitueix, sense cap mena de dubte, un dels textos clau del visionari creador d'*Ubú rei*. De fet, el *Faustroll*

és considerat una obra mestra del simbolisme en què Jarry, responent a l'afirmació de Mallarmé segons la qual «el món és fet per a desembocar en un bell llibre», es proposà d'escriure, tal com sostenen Noël Arnaud i Henri Bordillon a l'edició francesa de l'obra,¹ «un llibre que fos el Llibre», amb majúscula, i que inclogués, si no tot el món, almenys tots els llibres interessants. En aquest particular, no deixa de ser ben indicativa la llista detallada de la biblioteca del doctor que trobem en el capítol IV de l'obra (vegeu les pàgines 21-22), on conviuen en estreta companyonia l'Evangeli de Lluç amb Lautréamont, l'*Odissea* amb Rimbaud, *Les mil i una nits* amb Verne o Coleridge amb *L'altre món* de l'insondable Cyrano de Bergerac, per citar-ne només alguns.

I el doctor Faustroll s'erigeix consegüentment en un personatge atemporal i omniscient, en el *uates*, el «sacerdot» de la imaginació desbordant que ens ha de dur al coneixement d'un univers superior, o paral·lel, al que estem habituats a contemplar, i això inclou fins i tot, en el darrer capítol del llibre, la demostració —diguem-ne matemàtica— de la superfície de Déu.

Ara bé, com ha succeït en totes les èpoques i a tot arreu, la imaginació, la fantasia, l'enginy, l'humor, sobretot l'humor, no sempre són ben entesos ni ben acceptats pels qui es malfien, toixos i recelosos, de la literatura d'alta volada. Jarry n'és ben conscient i, a més, si llegim entre línies, no s'està de dir-ho: «Cal, doncs, admetre inevitablement que la multitud és massa curta de gambals per a entendre les figures el·líptiques i que els seus membres es posen d'acord en el consens dit universal perquè tan sols perceben les corbes que tenen un sol focus; al capdavall, és més fàcil coincidir en un punt que en dos.» ¿Que potser tothom és capaç d'entendre el seu admirat Rabelais o la pintura de Gauguin?

¿Literatura per a iniciats? Potser sí, en la mesura que cal tenir cert bagatge de lectures per a introduir-se al món del *Faustroll* i, en un sentit estricte, perquè no hem d'oblidar que l'any 1948 es va crear a França el Collège de 'Pataphysique, una mena d'acadèmia paral·lela que actualment té delegacions en molts països i que ha comptat amb «sàtrapes» —aquest és el títol que reben els membres més il·lustres— com Max Ernst, Marcel Duchamp, Boris Vian, Jacques Prévert o Dario Fo. ¿Llibre elitista, farcit de jocs lingüístics i adreçat únicament als lectors que coneixen el simbolisme francès? De cap manera, perquè Jarry, en gairebé tots els seus llibres però especialment en aquest, és una torrentada de genialitat i agudeses que ens fa gaudir plenament del plaer de la lectura.

Esperem, doncs, que aquestes *Gestes i opinions del doctor Faustroll, patafísic*, publicades per primer cop en volum el 1911, quatre anys després de la mort de l'autor, i ara traduïdes en català, serveixin per a alleujar poc o molt la flagrant desproporció que, segons Michel Arrivé,² hi ha entre la notorietat gairebé mítica d'un nom —gràcies, sobretot, a *Ubú rei*— i el desconeixement quasi absolut de la seva obra.

BRU JORDANA

GESTES I OPINIONS
DEL DOCTOR FAUSTROLL,
PATAFÍSIC

Novel·la neocientífica

LLIBRE PRIMER
PROCEDIMENT JUDICIAL

I

REQUERIMENT EN VIRTUT DE L'ARTICLE 819

El dia vuit de febrer de l'any *mil vuit-cents noranta-vuit*, en virtut de l'article 819 del Codi de procediment civil i a petició del Sr. i la Sra. Bonhomme (Jacques), *propietaris d'una casa sítia* a París, al carrer Richer, 100 bis, els quals *han elegit domicili a casa meva* i també a l'ajuntament del districte Qè.

Jo, el sotasignat, René-Isidore Panmuphle,¹ *alguatzir del Tribunal Civil de Primera Instància del Departament del Sena, celebrant les sessions a París, residint a la dita ciutat, carrer Pavée, 37, he presentat requeriment en nom de la LLEI i la JUSTÍCIA al senyor Faustroll, doctor, llogater de diversos locals inclosos en la dita casa, domiciliada a París, al carrer Richer, 100 bis, i havent fet cap a la dita casa, en la qual es troba igualment indicat el número 100, després de tocar el timbre, trucar a la porta i cridar el doctor damunt esmentat moltes vegades, no ha vingut ningú a obrir-nos, i els veïns més propers ens han declarat que era ben bé el domicili del dit senyor Faustroll, però que ells es negaven a acceptar la còpia, i atès que als locals esmentats no hi he trobat ni parents ni servidors, i vist que cap veí no s'ha volgut fer càrrec d'aquesta còpia signant l'original, m'he desplaçat tot seguit a l'ajuntament del districte Qè, on he lliurat aquest document al Sr. alcalde del districte, parlant-li personalment, el qual ha donat el vistiplau a l'original; que en el termini màxim de vint-i-quatre hores ha de pagar al demandant, fent-la a les meves mans, amb l'oferiment de lliurar-li la quitança escaient, la quantitat de tres-cents setanta-dos mil francs 27 cèntims,*

en concepte d'onze terminis de lloguer dels dits locals, vençuts el primer de gener proppassat, sense perjudici dels que venceran posteriorment i de tots els altres drets, accions, interessos i despeses d'execució, declarant-li que en cas de no satisfer aquest requeriment dins el termini indicat, hi serà obligat mitjançant totes les mesures legals, especialment mitjançant l'embargament preventiu dels mobles i objectes mobiliaris que decoren els locals llogats. I he deixat al domicili esmentat més amunt una còpia d'aquest document. Cost: onze francs 30 cèntims, incloent-hi mig full de paper timbrat especial de 60 cèntims.

PANMUPHLE

Per al senyor Doctor Faustroll,
a l'ajuntament del districte Qè, París.

II DELS COSTUMS I L'ASPECTE DEL DOCTOR FAUSTROLL

El doctor Faustroll² va néixer a Circàssia, el 1898 (el segle xx tenia [-2] anys), a l'edat de seixanta-tres anys.

Amb aquesta edat, que va conservar tota la vida, el doctor Faustroll era un home de talla mitjana, més ben dit, per ser exactament verídics, de $8 \times 10^{10} + 10^9 + 4 \times 10^8 + 5 \times 10^6$ diàmetres d'àtoms; de pell de color groc or, barbamec, tret d'un bigoti verd de mar, com els que duia el rei Saleh; els cabells alternativament, pèl a pèl, ros cendrós i molt negres, ambigüitat de color caoba que canviava segons la posició del sol; els ulls, dues càpsules de

tinta d'escriure normal, preparada com l'aiguardent de Danzig, amb espermatozoides d'or a dins.

Era imberbe, tret del bigoti, a causa de l'ús assenyat dels microbis de la calvície, que li saturaven la pell des dels engonals fins a les parpelles, i que se li menjaven tots els bulbs, sense que en Faustroll hagués de témer la caiguda de la cabellera ni de les pestanyes perquè aquests microbis tan sols ataquen els cabells joves. Dels engonals als peus, en canvi, l'embolcallava un pelatge negre de sàtir perquè era home més enllà de la decència.

Aquell matí, va agafar la seva *sponge-bath* habitual, que era un paper pintat a dos tons per Maurice Denis, amb trens que s'enfilaven per unes espirals; feia molt de temps que havia substituït l'aigua per un empaperat de temporada, de moda o del seu caprici.

Per tal de no escandalitzar la gent, es va vestir, per damunt d'aquest empaperat, amb una camisa de tela de quars, amb uns pantalons amples, cenyits al turmell, de vellut negre mat; amb botines minúscules i grises, on des de feia mesos mantenia la pols en capes uniformes, no sense grans despeses, tret dels guèisers secs de formigues lleó; amb una armilla de seda groc or, del mateix color que la pell de la cara, sense més botons que una samarreta i amb dos robins que tancaven dues butxaquetes, molt altes; i amb una gran pellissa de guineu blava.

A l'índex dret, hi va apilar anells, de maragdes i topazis, fins a l'ungla, l'única de les deu que no es mossegava gens, i va subjectar l'enfilall d'anells amb un passador perfeccionat, de molibdè, cargolat a l'os de la falangeta a través de l'ungla.

A tall de corbata, es va posar al coll el gran cordó de la Gran Budellada, orde inventat per ell i patentat a fi d'impedir que perdés prestigi.

Amb aquest cordó es va penjar a una forca construïda especial-

ment per a això, dubtant durant uns quants quarts d'hora entre els dos maquillatges asfixiants anomenats *penjat blanc* i *penjat blau*.

I, un cop despenjat, es va posar una gorra colonial.

III NOTIFICACIÓ DE L'ATESTAT

El dia deu de febrer de l'any mil vuit-cents noranta-vuit, a les vuit del matí, en virtut de l'article 819 del Codi de procediment civil i a petició del Sr. i la Sra. Bonhomme (Jacques), el marit, tant en el seu propi nom com per a ajudar i autoritzar la seva esposa, propietaris d'una casa a París, al carrer Richer, 100 bis, els quals han elegit domicili a casa meua i també a l'ajuntament del districte Qè.

JO, EL SOTASIGNAT, RENÉ-ISIDORE PANMUPHLE, ALGUTZIR DEL TRIBUNAL CIVIL DE PRIMERA INSTÀNCIA DEL DEPARTAMENT DEL SE-NA, CELEBRANT LES SESSIONS A PARÍS, RESIDENT A LA DITA CIUTAT, CARRER PAVÉE, 37, he presentat requeriment iteratiu en nom de la LLEI i la JUSTÍCIA al senyor Faustroll, doctor, llogater de diversos locals inclosos en la dita casa, domiciliada a París, al dit carrer Richer, 100 bis, que té actualment el número 100, i, havent-hi fet cap després de trucar a la porta moltes vegades sense obtenir cap resposta, ens hem desplaçat a París, a casa del Sr. Solarcable, comissari de policia, el qual ens ha ajudat en la nostra tasca; a mi, l'alguatzir portador dels documents, se m'ha de pagar la quantitat de tres-cents setanta-dos mil francs vint-i-set cèntims, en concepte d'onze terminis de lloguer dels dits locals, vençuts el primer de gener proppassat, sense perjudici dels que es deuran posteriorment, els quals el dit doctor s'ha negat a pagar.

Per això he embargat i he posat sota l'autoritat de la LLEI i la JUSTÍCIA els objectes següents:

IV DELS LLIBRES PARELLS³ DEL DOCTOR

A la propietat esmentada més amunt, després d'obrir el Sr. LOURDEAU, manyà domiciliat a París, carrer Nicolas Flamel, 205, a excepció d'un llit de xapa de coure envernissada, de dotze metres de llarg, sense roba de llit, d'una cadira de vori i d'una taula d'ònix i d'or, vint-i-set volums desaparellats, tant en rústica com relligats, els noms dels quals vénen a continuació:

1. BAUDELAIRE, un tom d'Edgar Poe, traducció.
2. CYRANO DE BERGERAC, *Obres*, tom II, que conté la *Història dels estats i els imperis del Sol* i la *Història dels ocells*.⁴
3. L'Évangeli de SANT LLUC, en grec.
4. BLOY, *Le Mendiant ingrat*.
5. COLERIDGE, *The Rime of the ancient Mariner*.
6. DARIEN, *Le Voleur*.
7. DESBORDES-VALMORE, *Le Serment des petits hommes*.
8. ELSKAMP, *Enlumineures*.
9. Un volum desaparellat del *Théâtre* de FLORIAN.
10. Un volum desaparellat de *Les mil i una nits*, traducció de Galland.
11. GRABBE, *Scherz, Satire, Ironie und tiefere Bedeutung*, comèdia en tres actes.
12. KAHN, *Le Conte de l'or et du silence*.

13. LAUTRÉAMONT, *Les Chants de Maldoror*.
14. MAETERLINCK, *Aglavaine et Sélysette*.
15. MALLARMÉ, *Vers et prose*.
16. MENDÈS, *Gog*.
17. *L'Odyssea*, edició Teubner.
18. PÉLADAN, *Babylone*.
19. RABELAIS.
20. JEAN DE CHILRA, *L'Heure sexuelle*.
21. HENRI DE RÉGNIER, *La Canne de jaspé*.
22. RIMBAUD, *Les Illuminations*.
23. SCHWOB, *La Croisade des enfants*.
24. *Ubú rei*.
25. VERLAINE, *Sagesse*.
26. VERHAEREN, *Les Campagnes hallucinées*.
27. VERNE, *Le Voyage au centre de la terre*.

A més, tres gravats penjats a la paret, un cartell de TOULOUSE-LAUTREC, *Jane Avril*; un altre de BONNARD, *La Revue Blanche*; un retrat del senyor Faustroll, obra d'AUBREY BEARDSLEY,⁵ i una imatge vella, que ens ha semblat sense valor, *Sant Cado*, de la impremta Oberthür de Rennes.

No hem pogut entrar al celler a causa de la inundació. Ens ha semblat ple, fins a una altura de dos metres, de vins i alcohols lliurement barrejats, sense bótes ni ampolles.

Hi he deixat com a guardià, en absència de la part embargada, el senyor Delmor de Pionsec, un dels testimonis esmentats més avall. La venda tindrà lloc a la plaça de l'Opéra, al migdia, el dia que es fixarà posteriorment.

I amb tots els fets damunt dits he redactat aquest atestat, al qual he dedicat des de les vuit del matí fins a tres quarts de tres

de la tarda, i n'he deixat còpia a la part embargada, a les mans del Sr. comissari de policia damunt esmentat i al guardià, reservant-nos el dret de fer més denúncies, tot això en presència i amb l'ajuda dels senyors Delmor de Pionsec i Troccon, procuradors, domiciliats a París, carrer Pavée, 37, testimonis sol·licitats, que han firmat amb mi original i còpia. Cost: Trenta-dos francs 40 cèntims. Per a les còpies s'han emprat dos fulls de paper especial l'import dels quals és d'1 franc 20 cèntims. Signat: Lourdeau, manyà. Signat: Solarcable, comissari. Signat: Delmor de Pionsec; signat: Troccon, testimonis. Signat: Panmuphle, aquest darrer algutzir. Registrat a París, l'11 de febrer del 1898. Rebuts cinc francs. Signat: Licornet. Còpia certificada. (*Illegible*.)⁶

V
NOTIFICACIÓ DEL MANAMENT JUDICIAL
DE VENDA IN SITU

El dia quatre de juny de l'any *mil vuit-cents noranta-vuit*, a petició del Sr. i la Sra. Bonhomme (Jacques), el marit *residint a París*, carrer Pavée, 37, elegint domicili *al meu despatx* i també a l'ajuntament del districte Qè. Jo, *el sotasignat*, René-Isidore Panmuphle, *ALGUTZIR del Tribunal Civil de Primera Instància del Sena, celebrant les sessions a París, residint a la dita ciutat, carrer Pavée, 37, he firmat, notificat, denunciat i amb l'encapçalament d'aquest document deixat còpia al Sr. Faustroll...*

.....

Atès que aquest mig full de paper timbrat especial de 60 cèntims és insuficient per a denunciar les diverses meravelles que hem descobert a casa del dit senyor Faustroll, després de beure al seu celler, on ell ens havia empès, el sotassinat demana provisionalment que el Sr. president del Tribunal Civil del Sena es digni a autoritzar, ja que les despeses de paper timbrat amenacen d'ultrapassar enormement la quantitat dipositada, que relati el que ve a continuació en paper normal, a fi de conservar per a la LLEI i la JUSTÍCIA el record de les dites meravelles i d'evitar-ne l'esvaïment.

VI DEL VAIXELL DEL DOCTOR, QUE ÉS UN GARBELL

A C. V. Boys.⁷

El doctor Faustroll, aixecant la draperia que tapava el llit de coure envernissat que jo no estava autoritzat a embargar, i adreçant-se a mi, parlant a la meva persona, va dir:

—És versemblant, Panmuphle, algutzir portador de documents, que no tingueu la més petita idea de la capillaritat, de la tensió superficial, ni de les membranes sense pes, les hipèrboles equilàteres, les superfícies sense curvatura, com tampoc, més en general, de la pel·lícula elàstica que és l'epidermis de l'aigua.

»D'ençà que els sants i els guarits per miracle van navegar amb obis de pedra o sobre abrics de tela grofolluda i que el Crist caminava descalç sobre el mar, sols conec, a part de mi, dos ani-

mals, l'escorpí d'aigua i les larves del mosquit, capaços de fer servir, per sobre o per sota, la superfície dels estanys com si fos un terra sòlid.

»És veritat que s'han construït sacs de tela que deixen passar l'aire i el vapor però són impermeables a l'aigua, a través dels quals es pot apagar una espelma bufant i que retenen indefinidament el seu contingut fluid. El meu col·lega F. de Romilly ha fet bullir líquids en una campana de vidre que té com a fons una gasa de malles bastant amples...

»Ara bé, aquest llit de dotze metres de llarg no és pas un llit, sinó un vaixell, que té la forma d'un garbell allargat. Té les malles prou obertes per a deixar passar una agulla gruixuda; i tot el garbell ha estat submergit en parafina fosa, i després sacsejat, de manera que aquesta substància (mai no *tocada* per l'aigua), tot recobrint la trama, deixa buits els forats, en un nombre aproximat de quinze milions quatre-cents mil. La pel·lícula d'aigua, quan vaig per un riu, es tensa en els forats, i el líquid que hi ha a sota sols pot passar si la pel·lícula s'esquinça. Ara bé, la convexitat de la meva quilla rodona no ofereix cap angle sortint, i el xoc de l'aigua, en desatracar, en lliscar pels salts de les preses, etc., queda trencat per un buc exterior no parafinat, de malles molt més amples, solament setze mil; i que serveix, a més, per a protegir el vernís de parafina contra les rascades de les canyes, igual que una reixa interna impedeix que els peus el facin malbé.

»Així doncs, el meu garbell navega com un vaixell, i es pot carregar sense que s'enfonsi. No sols això, sinó que també posseeix un avantatge sobre els vaixells normals, com m'ha fet veure el meu savi amic C. V. Boys: que hi podem deixar caure un regalim d'aigua sense submergir-lo. Tant si expulso els meus urats

com si s'hi embarca una onada, el líquid passa a través de les malles i es reuneix amb les ones exteriors.

»En aquest bot sempre sec (anomenat esquif, sens dubte perquè s'ha construït per a portar-hi tres persones),⁸ hi fixaré d'ara endavant el meu domicili, ja que em veig obligat a deixar aquesta casa.

—Sens dubte —vaig dir—, perquè els locals llogats ja no tenen mobles.

—També tinc un esquif més bonic —va continuar el doctor—, de fil de quars estirat amb una ballesta; però actualment hi he dipositat, per mitjà d'un bri de palla, 250.000 gotes d'oli de castor, imitant les gotetes de les aranyes, alternativament grosses i petites, ja que les vibracions per segon de les últimes mantenen amb les esmentades vibracions de les primeres una relació de

$$\frac{64.000}{1/2.000.000}$$

per la simple força de la membrana elàstica del líquid. Aquest esquif té totes les aparences d'una gran teranyina de debò i atrapa les mosques amb la mateixa facilitat. Però només hi cap una persona.

»I com que aquest altre pot portar tres persones, m'acompanyareu, i també una altra que us presentaré, més ben dit, algunes més, perquè m'enduc uns quants éssers que han esquivat la vostra LLEI i JUSTÍCIA entre les ratlles dels meus volums embargats.

»I mentre els enumero i convoco l'altra *persona*, aquí teniu un llibre, escrit per mi a mà, que podeu embargar com el volum vint-i-vuitè i podeu llegir; així no sols prendreu paciència, sinó que probablement m'entendreu més bé en el curs d'aquest viatge, sobre la necessitat del qual no us demano pas la vostra opinió.

—Sí, però aquesta navegació en un garbell...

—L'esquif no sols es mou impulsat per les pales dels remes, sinó també per ventoses col·locades a la punta d'unes palanques amb molles. I la quilla es desplaça sobre tres rodetes d'acer situades en el mateix pla. Estic convençudíssim de l'excel·lència dels meus càlculs i de la insubmergibilitat de l'esquif perquè, seguint el meu costum invariable, no navegarem per l'aigua, sinó per terra ferma.

VII

DE LA MINORIA DELS ELEGITS

A través de l'espai fullós dels vint-i-set llibres parells, en Faustroll va evocar cap a la tercera dimensió:

De Baudelaire, el Silenci d'Edgar Poe, encarregant-se de re-traduir al grec la traducció de Baudelaire.

De Cyrano de Bergerac, l'arbre preciós en què es van transformar, al país del Sol, el rei rossinyol i els seus súbdits.

De Lluc, el Calumniador que va portar el Crist a un lloc elevat.

De Bloy, els porcs negres de la Mort, seguici de la Núvia.

De Coleridge, la ballesta del vell mariner i l'esquelet flotant del vaixell, que, col·locat a l'esquif, va resultar ser garbell sobre garbell.

De Darien, les corones de diamant de les perforadores del Saint-Gothard.

De Desbordes-Valmore, l'ànec que el llenyataire va posar als peus dels nens, els cinquanta-tres arbres amb marques a l'es-corça.

D'Elskamp, les llebres, que, corrent pels llençols, van esdevenir mans rodones i van portar l'univers esfèric com un fruit.

De Florian, el bitllet de loteria de Scapin.

De *Les mil i una nits*, l'ull del tercer Calender,⁹ fill del rei, rebentat per la cua del cavall volador.

De Grabbe, els tretze companys sastres que va matar, a trenc d'alba, el baró Tual per ordre del cavaller de l'orde pontifici del Mèrit Civil, i el tovalló que es va lligar abans al voltant del coll.

De Kahn, un repic d'or de les orfebreries celestes.

De Lautréamont, l'escarabat, bonic com el tremolor de les mans en l'alcoholisme, que desapareixia per l'horitzó.

De Maeterlinck, les llums que va escoltar la primera germana cega.

De Mallarmé, el verge, l'esplèndid, el bonic dia d'avui.

De Mendès, el vent del nord que, bufant sobre la mar verda, barrejava amb la seva sal la suor del galiot que va remar fins a tenir cent vint anys.

De l'*Odissea*, la caminada alegre de l'irreprotxable fill de Peleu per la prada d'asfòdels.

De Péladan, el reflex, al mirall de l'escut estanyat amb les cendres dels avantpassats, de la matança sacrílega dels set planetes.

De Rabelais, les campanetes que van acompanyar la dansa dels diables durant la tempesta.

De Rachilde, Cleòpatra.

De Régnier, la plana saura on va esbufegar el centaure modern.

De Rimbaud, els caramells llançats pel vent de Déu als bassals.

De Schwob, les bèsties escatoses imitades per la blancor de les mans del leprós.

D'*Ubu rei*, la cinquena lletra del primer mot del primer acte.¹⁰

De Verhaeren, la creu feta amb la pala als quatre fronts de l'horitzó.

De Verlaine, les veus asimptòtiques que es moren.

De Verne, les dues llegües i mitja d'escorça terrestre.

Mentrestant, en René-Isidore Panmuphle, algutzir, començava a llegir el manuscrit d'en Faustroll enmig d'una intensa foscor, fent aparèixer la tinta imperceptible de sulfat de quinina amb els raigs infrarojos invisibles d'un espectre entaforat, pel que fa als altres colors, en una capsa opaca; fins que el va interrompre la presentació del tercer viatger.

LLIBRE II
ELEMENTS DE PATAFÍSICA

*A Thadée Natanson.*¹¹

VIII DEFINICIÓ

Un epifenomen és el que se sobreafegeix a un fenomen.

La patafísica —l'etimologia d'aquest mot s'ha d'escriure ἔπι (μετὰ τὰ φυσικά), i l'ortografia real, 'patafísica, precedit d'un apòstrof, a fi d'evitar un fàcil joc de paraules—¹² és la ciència del que se sobreafegeix a la metafísica, al seu interior o bé al seu exterior, estenent-se tan lluny més enllà d'aquesta com aquesta més enllà de la física. I com que l'epifenomen és sovint l'accident, la patafísica serà sobretot la ciència del que és particular, encara que molts diguin que la ciència s'ha d'ocupar del que és general. La patafísica estudiarà les lleis que regeixen les excepcions i explicarà l'univers suplementari d'aquest d'aquí; o, sense tanta ambició, descriurà un univers que podem veure i que potser hem de veure en comptes del tradicional, ja que les lleis de l'univers tradicional que alguns s'han pensat que havien descobert també són correlacions d'excepcions, si bé més freqüents, en tot cas fets accidentals que, en reduir-se a excepcions poc excepcionals, ni tan sols tenen l'atractiu de la singularitat.

DEFINICIÓ: la patafísica és la ciència de les solucions imaginàries que atribueix simbòlicament als lineaments les propietats dels objectes descrits per la seva virtualitat.

La ciència actual es basa en el principi de la inducció: la majoria dels homes han vist molt sovint que un fenomen en precedeix o en segueix un altre, i en treuen la conclusió que serà sempre així. En primer lloc, això tan sols és exacte molt sovint, depèn

del punt de vista i es codifica segons la comoditat..., i encara! En comptes d'enunciar la llei de la caiguda dels cossos cap a un centre, ¿oi que és preferible la llei de l'ascensió del buit cap a una perifèria, prenent el buit com a unitat de no-densitat, hipòtesi molt menys arbitrària que l'elecció de la unitat concreta de densitat positiva *aigua*?

Ja que fins i tot aquest cos és un postulat i un punt de vista dels sentits de la multitud, i, per tal que, si no la seva naturalesa, almenys les seves qualitats no variïn massa, cal postular que la talla dels homes es mantindrà sempre si fa no fa constant i mútuament igual. El consens universal és a hores d'ara un prejudici ben miraculós i incompreensible. ¿Per què tothom afirma que la forma d'un rellotge és rodona, cosa que és palesament falsa, ja que de perfil se li veu una figura rectangular estreta, el·líptica de tres quarts, i per què dimonis sols ens hem de fixar en la seva forma en el moment de mirar l'hora? Potser amb el pretext de la utilitat. Però el mateix nen que dibuixa el rellotge rodó dibuixa també la casa quadrada, segons la façana, i això evidentment sense cap raó; ja que gairebé mai, si no és al camp, no veu cap edifici aïllat, i en un carrer fins i tot les façanes tenen l'aparença de trapezis molt oblics.

Cal, doncs, admetre inevitablement que la multitud (incloent-hi els nens petits i les dones) és massa curta de gambals per a entendre les figures el·líptiques i que els seus membres es posen d'acord en el consens dit universal perquè tan sols perceben les corbes que tenen un sol focus; al capdavant, és més fàcil coincidir en un punt que en dos. Es comuniquen i s'equilibren per la part exterior dels seus ventres, tangencialment. Ara bé, fins i tot la multitud s'ha assabentat que l'univers *veritable* és fet d'el·lipses, i els burgesos també conserven el vi en bótes i no pas en cilindres.

Per tal de no abandonar, fent digressions, l'exemple habitual de l'aigua, meditem, respecte a això, el que l'ànima de la multitud diu irreverentment dels adeptes de la ciència patafísica en la frase següent:

IX EN FAUSTROLL MÉS PETIT QUE EN FAUSTROLL

*A William Crookes.*¹³

«Altres bojos repetien sense parar que un era alhora més gran i més petit que ell mateix, i publicaven un gran nombre de bajanades per l'estil com si fossin descobriments útils.»

Le Talisman d'Oromane

El doctor Faustroll (si se'ns permet parlar d'experiències personals) un dia va voler ser més petit que ell mateix i va decidir explorar un dels elements a fi d'examinar quines perturbacions comportaria, en les seves relacions recíproques, aquesta diferència de grandària.

Va triar la substància que normalment és líquida, incolora, incompressible i horitzontal en petites quantitats; de superfície corba, de profunditat blava i amb les vores animades per un moviment de vaivé quan està escampada; que, segons Aristòtil, és de naturalesa pesant, com la terra; enemiga del foc i renaixent d'aquest quan se la descompon, amb explosió; que es vaporitza a cent graus, temperatura que determina el foc, i, en estat sòlid,

flota sobre ella mateixa: l'aigua, és clar! I havent-se reduït, com a paradigma de petitesa, a la mida clàssica d'un viró, va viatjar per la fulla d'una col, sense prestar atenció als altres virons, companys seus, i a l'aspecte engrandit de totes les coses, fins que no es va trobar amb l'Aigua.

Era una bola, el doble d'alta que ell; a través de la seva transparència, les parets de l'univers li semblaven gegantines, i la seva pròpia imatge, obscurament reflectida pel mirall de les fulles, augmentada a l'estatura que acabava de deixar. Va donar un copet a l'esfera, com quan truquem a una porta: l'ull desorbitat de vidre mal·leable, «adaptant-se» com un ull viu, es va tornar prèsbita, es va allargar pel seu diàmetre horitzontal fins a la miopia ovoide, i amb aquesta elàstica inèrcia va empènyer en Faustroll i va esdevenir un altre cop esfèric.

El doctor va fer rodolar a passets, no pas sense grans esforços, el globus de cristall fins a un globus veí, lliscant pels rails dels nervis de la col; un cop van ser ben a prop, les dues esferes es van aspirar mútuament fins a esfilegar-se, i el globus nou, d'un volum doble, es va balancejar plàcidament davant en Faustroll.

Amb la punta de la botina, el doctor va donar un copet a l'aspecte inesperat de l'element: va ressonar una explosió, formidable de fragments i de soroll, després de projectar-se tot al voltant esferes noves i minúscules, dotades de la duresa seca del diamant, que van rodolar aquí i allà per l'arena verda, cadascuna d'elles arrossegant a sota la imatge del punt tangent de l'univers que formava segons la projecció de l'esfera i engrandint el seu fabulós centre.

A sota de tot, la clorofil·la, com un banc de peixos verds, seguia els seus corrents coneguts pels canals subterranis de la col...

X
DEL GRAN SIMI BABUÍ BOSSE-DE-NAGE,
QUE SABIA UNA SOLA PARAULA HUMANA:
«HA, HA»

*A Christian Beck.*¹⁴

«Ei, escolta —va dir greument Giromon—; amb la teva túnica faré la vela de l'estai major; amb les teves cames, pals; amb els teus braços, canyes de l'àncora; amb el teu cos, el buc, i et f... a l'aigua amb sis polzades de la navalla al ventre a tall de llast... I com que, quan siguis un vaixell, el teu caparrot servirà de mascaró de proa, llavors et batejaré: *el lleig b...*»

EUGÈNE SUE, *La Salamandre*

(«Le pichon joueic deis diables»)¹⁵

En Bosse-de-Nage era un simi babuí, menys cino- que hidro- cèfal i, per culpa d'aquesta tara, menys intel·ligent que els seus companys. Les durícies vermelles i blaves que aquests animals exhibeixen a les natges, en Faustroll, mitjançant una medicació estranya, les hi havia desplaçades i empeltades a les galtes, blavenca en una, escarlata a l'altra, de manera que la seva cara plana era tricolor.

No content amb això, el bon doctor li va voler ensenyar a parlar; i, si en Bosse-de-Nage (anomenat així a causa de la doble protuberància de les galtes damunt descrita) no va arribar a saber del tot la llengua francesa, pronunciava prou correctament uns quants mots belgues, anomenant el salvavides penjat a la popa de l'esquif d'en Faustroll «bufeta natatòria amb ins-

cripció a sobre», però ben sovint proferia un monosíl·lab tautològic:

—Ha, ha —deia en francès; i no hi afegia res més.

Aquest personatge ens serà molt útil en el curs d'aquest llibre, a tall de parada als intervals dels discursos massa llargs: com fa Victor Hugo (*Les Burgraves*, part I, escena II):

«—¿I això és tot?

—No, continueu escoltant.»

I Plató, en diversos passatges:

—'Αληθῆ λέγεις, ἔφη.

—'Αληθῆ.

—'Αληθέστατα.

—Δῆλα γάρ, ἔφη, καὶ τυφλῶ.

—Δῆλα δῆ.

—Δῆλον δῆ.

—Δίκαιον γοῦν.

—Εἰκός.

—Ἔμοιγε.

—Ἔοικε γάρ.

—Ἔστιν, ἔφη.

—Καὶ γὰρ ἐγώ.

—Καὶ μάλ', ἔφη.

—Κάλλιστα λέγεις.

—Καλῶς.

—Κομιδῆ μὲν οὔν.

—Μέμνημαι.

—Ναί.

- Ξυμβαίνει γὰρ οὕτως.
- Οἶμαι μὲν, καὶ πολὺ.
- Ὅμολογῶ.
- Ὅρθότατα.
- Ὅρθῶς γ', ἔφη.
- Ὅρθῶς ἔφη.
- Ὅρθῶς μοι δοκεῖς λέγειν.
- Οὐκοῦν χρή.
- Παντάπασι.
- Παντάπασι μὲν οὔν.
- Πάντων μάλιστα.
- Πάνυ μὲν οὔν.
- Πεισόμεθα μὲν οὔν.
- Πολλὴ ἀνάγκη.
- Πολύ γε.
- Πολὺ μὲν οὔν μάλιστα.
- Πρέπει γάρ.
- Πῶς γὰρ ἄν.
- Πῶς γὰρ οὔ.
- Πῶς δ' οὔ.
- Τὶ δαί.
- Τὶ μήν.
- Τοῦτο μὲν ἀληθὲς λέγεις.
- Ὡς δοκεί.¹⁶

Tot seguit ve el relat d'en René-Isidore Panmuphle.

LLIBRE III
DE PARÍS A PARÍS PER MAR
O EL ROBINSON BELGA

*A Alfred Vallette.*¹⁷

«Demanant quins savis hi havia aleshores a la ciutat i quin vi s'hi bevia.»

Gargantua, cap. XVI¹⁸

XI DE L'EMBARCAMENT A L'ARCA¹⁹

En Bosse-de-Nage va baixar amb passos minuciosos, desplaçant l'adherència plana dels seus peus tal com es desprèn un cartell enganxat, i aguantava l'esquif sobre l'espatlla per les orelles, a imitació dels antics egipcis quan ensenyaven als seus deixebles. El dors de metall vermell, semblant al de la notonecta, resplendia sota el sol a mesura que la llarga barca gosava treure fora del passadís el seu bec de *xiphias*²⁰ de dotze metres. Les pales encorbades dels remes retrunyien en arrapar-se a les parets de pedres velles.

—Ha, ha! —va fer en Bosse-de-Nage, descarregant l'esquif a la vorera; però, aquesta vegada, no va afegir res més.

En Faustroll va fregar les galtes rubicundes del grumet amb les guies del seient mòbil a fi de lubricar-les; la cara amb la pell encetada resplendia més lluminosa, inflant-se a proa, com si fos la llanterna de la nostra ruta. El doctor es va asseure al darrere, a la seva cadira de vori, amb la taula d'ònix entre les cames, pleníssima de brúixoles, mapes, sextants i tota mena d'estris científics. Va llançar als seus peus, a tall de llast, els éssers estranys triats dels seus vint-i-set llibres parells i el manuscrit embargat per mi; es va passar pels colzes les dues cordes de l'arjau i, fent-me senyal que m'assegués al seu davant, en el seient de feltre de moviments alternatius (cosa que, ja borrarxo i mig convençut, no vaig saber desobeir), em va travar els peus a dos ceps de cuir, al fons de l'esquif, i em va llançar a les mans els punys dels remes de

freixe: les seves pales es van separar amb la simetria remorosa de dues plomes de paó que s'estarrufessin totes soles.

Jo movia els remes, reculant sense saber cap on anàvem, i mirava guerxo entre dues files de fils mullats d'horitzontalitat grisa, mentre ens encreuàvem amb formes sorgides darrere meu que els remes esmolats tallaven per les cames; altres formes llunyanes imitaven el sentit del nostre itinerari. Ens introduíem entre les multituds humanes com també dins una boira densa, i el senyal acústic de la nostra progressió era l'acuitat de la seda esquinqada.

Entre les llunyanes, que ens seguien, i les properes, amb què ens encreuàvem, podíem observar unes terceres figures verticals, més estacionàries, i en Faustroll, sense topar-hi, m'explicava que la vida dels navegadors consistia a atracar i beure; el paper d'en Bosse-de-Nage, a estirar l'esquif cap a la riba a cada parada dels nostres desvaris; i el de les seves paraules, a interrompre, quan convingués fer una pausa, els nostres discursos. Jo mirava els éssers que anava descobrint a reculons, d'una manera semblant als observadors dins la caverna platònica, i consultava successivament l'ensenyament del patró de la nau, el doctor Faustroll.

XII

DE LA MAR D'HABUNDES, DEL FAR OLFACTIU I DE L'ILLA DE BRAN, ON NO VAM BEURE PAS

*A Louis L...*²¹

—Com pots veure —va dir—, amb la carronya d'aquest cos mort, vells decrepits de cabells blancs, amb tremolors senils, i jo-

ves rubicunds, de paraules i silencis d'un cretinisme equivalent, alimenten ocells pigallats de gris i blanc, del color de l'escriptura, com l'icnèmon fa forats per col·locar-hi el seu ou. I el cos mort no sols és una illa, sinó un home; li agrada que l'anomenin el baró Hildebrand de la mar d'Habundes.

»I, com que l'illa és estèril i desolada, ell no té cap mena de barba. De petit va patir d'impetigen, i la seva dida, que era tan vella que dels seus consells s'obtenien deposicions anormals, li va pronosticar que era un senyal que no podria amagar als homes

la infame nuesa del seu morro de vedell.

»Tan sols té mort i podrit el cervell i els òrgans anteriors de la medul·la, que són els motors. I, a causa d'aquesta inèrcia, és, en la ruta de la nostra navegació, no pas un home, sinó una illa, i per això (si us porteu bé, us ensenyaré el mapa)...

—Ha, ha! —va dir en Bosse-de-Nage, despertat de sobte; després es va recloure en un mutisme obstinat.

—... Per això —va continuar en Faustroll—, a la meva carta fluvial, el trobo amb el nom d'illa de Bran.

—Sí —vaig dir—, però ¿com és que aquesta afluença de gent i d'ocells, que vénen a dipositar pàgines mortuòries sobre el cadàver, es llança contra ell amb tanta seguretat, enmig d'aquesta extensa plana, mentre que tots aquests vells i joves, si no són com ells, són cecs i no porten bastó?

—Mireu —va dir en Faustroll, obrint el seu manuscrit embargat— els *Elements de patafísica*, llibre N, cap. ζ: «De les obeliscòlcies per als gossos, encara que bordin a la lluna.»

»Un far trempa enmig de la tempesta, diu Corbière; un far aixeca el dit per indicar de lluny estant el lloc de la salvació, de la

veritat i de la bellesa. Però, per als talps i també per a vós, Panmuphle, un far és tan invisible com imperceptible el deumil·lèsim període sonor, o els rajos infrarojos, amb la claror dels quals vaig escriure aquest llibre. El far de l'illa de Bran és un far fosc, soterrani i semblant a una claveguera, com després d'haver mirat massa el sol. Com que les onades no s'hi esberlen, tampoc no ens podem guiar pel soroll. I, d'altra banda, el vostre cerumen, Panmuphle, us taparia les orelles als sorolls procedents d'allà baix.

»Aquest far s'alimenta de la matèria pura que és la substància de l'illa de Bran; és l'ànima del baró que s'exhala de la seva boca i que ell bufa a través d'una sarbatana de plom. Des de tots els barris on no vull beure, el vol, guiat pel seu olfacte, de les pàgines, semblants a garses, ve a xuclar la vida (la seva, *exclusiva*) en el raig xaropós i fumejant de la sarbatana saturnina. I, perquè no els la robin, els vells decrepits de cabells blancs, instituïts en convent, construeixen, damunt la carronya del baró, una petita capella, que bategen amb el nom de CATÒLICA MÀXIMA. Els ocells pigallats de gris i blanc hi tenen el colomar. El poble els anomena aneguets salvatges. Nosaltres, els patafísics, en diem, senzillament i honradament, remenamerdes.

XIII DEL PAÍS DE RANDES

*A Aubrey Beardsley.*²²

Un cop deixada enrere aquella illa tan fastigosa, i havent plegat el mapa, vaig remar sis hores més, amb els dits dels peus dins els

ceps i la llengua penjant de set perquè ens hauríem mort si haguéssim begut a l'illa, i en Faustroll me'n va allunyar amb sacsejades paral·leles de les dues cordes del seu arjau, tan perpendicularment que, en el meu lliscament retrògrad, veia, just entre els ulls, la continuïtat del fum de l'illa, fins que les espatlles del doctor me'l van tapar del tot. En Bosse-de-Nage, afeblit per la set fins a perdre el color, tan sols emetia una claror feble.

Llavors una llum més pura que aquella es va separar de les tenebres, i d'una manera diferent que en la brutal naixença del món.

El rei de les Randes l'estirava igual que un corder trenava la línia retrògrada, i els fils tremolaven una mica dins la foscor de l'aire, com els de la Verge. Van ordir boscos, com aquells que, als vidres, tenen fulles que compta el gebre; després una marededéu i el seu Nen a la neu de Nadal; i en acabat joies, paons i vestits, que es barrejaven com la dansa nedada de les filles del Rin. Els bells i les belles es van exhibir i es van estarrufar a imitació dels ventalls, fins que la seva multitud pacient es va desconcertar amb un crit. Igual que els ocells de Juno blancs, ajocats en un parc, es queixen sorollosament quan la intrusió enganyosa d'una torxa imita prematurament l'alba, el seu mirall, una forma càndida es va plasmar a l'arbreda de resina rascada; i així com Pierrot canta al cabdell enrevessat de la lluna, la paradoxa del dia naixent va sortir d'Alí Babà, xisclant dins l'oli despietat i l'opacitat de la gerra.

En Bosse-de-Nage, pel que jo podia veure, no comprenia gairebé res d'aquests prodigis.

—Ha, ha —va dir succintament; i no es va perdre en reflexions més extenses.

XIV DEL BOSC D'AMOR

*A Émile Bernard.*²³

Com una reineta fora de l'aigua, l'esquif reptava arrossegat per les seves ventoses al llarg d'una carretera llisa i descendent.

En aquell barri de París, on no havia passat mai cap òmnibus, ni cap ferrocarril, ni cap tramvia, ni cap bicicleta, ni probablement cap vaixell calat de xapa de coure, desplaçant-se sobre tres rodetes d'acer situades en el mateix pla, tripulat per un doctor patafísic que tenia als seus peus les vint-i-set quintes essències més excel·lents de les obres que la gent més encuriosida havia portat dels seus viatges, per un algotzir que es deia Panmuphle (un servidor, René-Isidore) i per un simi babuí hidrocefal que del llenguatge humà tan sols sabia «ha, ha», en comptes dels fanals de gas hi vam veure obres antigues de pedra tallada, estàtues verdes, ajupides, amb vestits prisats en forma de cor; rotllanes heterosexuals que bufaven en flabiols indicibles; a la fi, un calvari verd d'algues on els ulls de les dones eren iguals que nous esberlades horitzontalment per la ratlla de sutura de les valves.

La baixada es va eixamplar de sobte al triangle d'una plaça. També el cel es va eixamplar, un sol va esclatar al seu interior com dins una gola el rovell d'ou d'un *prairie oyster*, i l'atzur es va tornar blau vermell; la mar es va entebear fins a fumejar, els vestits retenyits de la gent van esdevenir taques més resplendents que les gemmes opaques.

—¿Sou cristians? —va preguntar un home bronzejat, vestit amb una brusa de treball bigarrada, enmig del poblet triangular.

—Com els senyors Arouet, Renan i Charbonnel —vaig dir després d’haver reflexionat.

—Jo sóc Déu —va dir en Faustroll.

—Ha, ha! —va fer en Bosse-de-Nage, sense més comentaris.

Després d’això em vaig quedar de guardià a l’esquif amb el simi grumet, el qual passava l’estona saltant damunt les meves espatlles i pixant-se sobre la meva esquena; però, rebutjant-lo a cops de lligalls d’ordres d’embargament, contemplava, encuriós i d’un tros lluny, l’aspecte de l’home bigarrat a qui havia agra-dat la resposta d’en Faustroll.

Tots dos estaven asseguts sota una gran porta, darrere la qual n’hi havia una altra; darrere de tot flamejaven la verdor i la frondositat d’un camp de cols historiat. Entremig s’escampaven tau-les, gerros i bancs, en un graner i en una era, plens de gent ves-tida amb vellut blau safir, amb cares de rombes i cabells de color de borri-sol, el pelatge del terra i dels clatells semblant a pèl de vaca. Els homes lluitaven en una prada blava i groga, espantant els gripaus de gres gris, els raucs dels quals jo sentia de la barca estant; les parelles ballaven gavotes; i les gaites, de dalt estant de les bótes acabades de buidar, feien voleiar amb el seu aire les cin-tes de faramalla blanca i de seda violeta.

Cadascun dels dos mil balladors del graner va oferir a en Faustroll una galeta plana, de llet dura i cúbica, i un alcohol di-ferent, en un got gruixut com el diàmetre major d’una ametista de bisbe i amb menys cabuda que un didal. El doctor va beure a la salut de tots. Cadascun va tirar al mar un còdol, que em va es-garrinxar les butllofes de les mans de remer principiant, obertes per a protegir-me, i els pòmuls empavesats d’en Bosse-de-Nage.

—Ha, ha! —va grunyar ell per expressar el seu furor, però es va recordar del seu jurament.

El doctor va tornar al so de les campanes, amb dos grans mapes del país que li havia donat el seu guia com a pur regal; l'un representava al natural, en forma de tapissos, el bosc on s'adosava la plaça triangular: les frondes de color encarnat per damunt de l'herba d'atzur uniforme, i els grups de dones, l'onada de cada grup, amb la seva cresta de gorres blanques, trencant-se a terra sense fer soroll, en un cercle excèntric d'aurora fosca.

I a sobre hi havia escrit: *El bosc d'amor*. En el segon mapa es veien tots els productes d'aquesta terra feliç, els homes al mercat amb els seus porcs grassonets i grocs, ells grassonets i blaus, embotits dins els seus vestits. Tot estava inflat com les galtes d'un gaiter abans de deixar anar el vent, o com un estómac.

L'amfitrió cristià es va acomiadar educadament d'en Faustroll i se'n va anar amb una barca seva cap a un país més llunyà. I vam veure com la línia vermella de l'horitzó de la mar tallava en tota l'amplada la seva vela rosa.

En Faustroll va fregar una altra vegada les galtes adiposes del simi hidrocèfal amb les guies del seient de feltre; i, havent agafat jo els remes i en Faustroll les cordes de seda de l'arjau, em vaig ajupir i em vaig estirar un cop més amb els moviments alternatius del remer damunt les ones llises de la terra ferma.

XV

DE LA GRAN ESCALA DE MARBRE NEGRE

*A Léon Bloy.*²⁴

En sortir de la vall, vam vorejar un últim calvari, d'una altura tan

esfereïdora que l'hauríem pogut prendre, sense examinar-lo, per un monumental altar de missa, negre. A la punta esmussada de la impracticable piràmide de marbre fosc, entre dos acòlits ben semblants als cinocèfals de Tanit, el cap del rei gegant es carbonitzava davant el forn de la lluna. Engrapava un tigre per l'extensibilitat de la pell del seu coll, i obligava el poble de la mar d'Habundes a pujar de genolls. Després de quedar amb els seus ossos tallats per la ganiveta dels esglaons successius, el rei, aguantant amb el puny els ganxos de carnisseria, deixava que el monstre caçador s'atipés amb la seva carn.

Va acollir en Faustroll amb tots els honors i, estirant el braç des de dalt del calvari, va dipositar en el nostre esquif el viàtic de vint-i-quatre orelles d'habitants de la mar d'Habundes, col·locades a la broqueta d'una banya d'unicorn.

XVI DE L'ILLA AMORFA

A Franc-Nobain.²⁵

Aquesta illa és semblant a corall tou, ameboide i protoplàsmic: els seus arbres es diferenciaven ben poc del gest de cargols que ens haguessin fet banyes. El seu govern és oligàrquic. Un dels seus reis, com ens indicava l'altura del seu psquent,²⁶ viu de la devoció del seu serrall; a fi d'escapar-se de la justícia dels seus parlaments, la qual actua exclusivament per enveja, s'ha arrossegat per les clauveres fins a arribar a sota del monòlit de la gran plaça i l'ha rosegat fins que no quedava més que una crosta de dos dits de gruix.

I així està a dos dits de la forca. D'una manera semblant a Simeó Estilita, s'aïlla en aquesta columna buida, ja que avui dia és moda col·locar a la plataforma del capitell solament estàtues, que són les millors cariàtides de la intempèrie. Treballa, dorm, estima i beu damunt la verticalitat d'una gran escala, i per a les seves vetlles no té altre llum que la pal·lidesa de la seva disbauxa. Una de les seves descobertes menors ha estat la invenció del tàndem, que estén als quadrúpedes el benefici dels pedals.

Un altre rei, versat en halièutica, adorna amb les seves llinyes les vies dels ferrocarrils de circumval·lació, comparables als llits dels rius. Però els trens, d'una edat despietada, foragiten els peixos del seu davant o esclafen amb el ventre l'embrió de les mossegades.

Un tercer rei ha retrobat la llengua paradisiàca intel·ligible fins i tot per als animals, i n'ha perfeccionat alguns. Ha fabricat libèl·lules elèctriques i ha enumerat les formigues innumbrables amb la figura del número 3.

Un altre, remarcable per la seva cara glabra, ens va instruir sobre molts artificis preciosos, capacitant-nos per a aprofitar les vetllades perdudes, consolidar els crèdits totalment borratxos i conquerir, sense malgastar el nostre mèrit, les recompenses de l'Acadèmia Francesa.

Aquell altre imita els pensaments dels homes amb personatges dels quals tan sols ha conservat la part superior del cos; així en ells no hi ha res que no sigui pur.

I aquest elabora un llibre voluminós a fi de comptar les qualitats del francès, el qual no seria, segons ell, menys valent que galant, ni menys galant que enginyós; per a lliurar-se del tot a aquesta tasca, ha aprofitat un moment de distracció de la seva jove posteritat per a esgarriar-la a l'arbreda d'un passeig provin-

cial. I mentre banquetjàvem en la seva companyia i la d'altres reis als diversos esglaons de la gran escala, i en Bosse-de-Nage s'encarregava de falcar-ne el peu, els crits, a la plaça major, dels venedors de diaris ens informaven que els seus nebots aquell dia, com els anteriors, buscaven desesperadament, sota els arbres plantats a portell, el venerable desaparegut.²⁷

XVII DE L'ILLA FRAGANT

*A Paul Gauguin.*²⁸

L'illa Fragant és molt sensitiva, i està fortificada per madrepores que, en acostar-nos-hi, es van retractar dins les seves casamates coral·lines. Vam enrotllar l'amarra de l'esquif al voltant d'un gran arbre, balancejat al vent de la mateixa manera que un lloro bascula sota el sol.

El rei de l'illa, nu en una barca, tenia els malucs cenyits per una diadema blanca i blava. Estava també embolcallat de cel i de verdor, com la correguda amb carro d'un cèsar, i vermell com damunt un pedestal.

Li vam regalar licors fermentats en hemisferis vegetals.

La funció del rei consisteix a salvaguardar, per al seu poble, la imatge dels déus. N'afixava una amb tres claus al pal de la barca, i era com una vela triangular, o l'or equilàter d'un peix assecat portat des del septentrió. I, damunt la casa de les seves dones, ha encadenat les torsions i els desmais amorosos amb un ciment diví. Al costat dels entrelaçaments de sines i natges joves, unes

sibil·les constaten la fórmula de la felicitat, que és doble: *Enamoreu-vos* i *Sigueu misterioses*.

També posseeix una cítara, amb set cordes de set colors, que són els colors eterns; i, al seu palau, un llum alimentat per fonts oloroses de la terra. Quan el rei canta acompanyat de la cítara, al llarg del riu, o esporga amb una destrat, de les imatges de fusta viva, els brots que desfigurarien la semblança amb els déus, les seves dones es refugien als llits, el pes de la por caigut damunt els seus ronyons des de la mirada vigilant de l'Esperit dels Morts, i des de la porcellana perfumada de l'ull del gran llum.

Quan l'esquif ultrapassava els esculls, vam veure que les dones del rei foragitaven de l'illa un esguerrat sense cames,²⁹ herbós com un cranc envellit d'algues verdes; una samarreta de lluitador de fira estrafeia en el seu tors de nap-buf la nuesa del rei. Va saltironar amb els punys enguantats, i amb el grinyol de les rodetes de la seva base va voler perseguir *L'Omnibus de Corinthe*,³⁰ que travessava la nostra ruta, i pujar a la seva plataforma; però ben pocs són capaços d'un salt tan prodigiós. Va caure patèticament, i la seva palangana posterior es va esquerdar amb una es-cletxa menys obscena que risible.

XVIII DEL CASTELL ERRANT, QUE ÉS UN JUNC

*A Gustave Kahn.*³¹

En Faustroll, l'ull fit a la brúixola, va concloure que no devíem estar gaire lluny del nord-est de París. Havent-lo sentit abans,

vam albirar aviat el vidre vertical de la mar, contingut per una fortificació de plantes plenes d'arrels que serveixen d'esquelet a la sorra; i vam lliscar per la llarga platja llisa i baia, entre la viscositat de les esculleres semblants a leviatans paral·lels.

El cel estanyat reflectia, capgirats, els monuments de l'altra banda del somni verd de les carcasses; hi van passar vaixells al revés, simètrics a futurs invisibles, després les teulades encara llunyanes del castell dels Ritmes.

Galiot incansable, vaig remar moltes hores sense que en Faustroll semblés descobrir l'arribada, per fi propera, del castell que fugia com els miratges; després de carrers estrets de cases desertes que espiaven la nostra vinguda amb els ulls, de diferents facetes, d'uns miralls complicats, vam tocar amb la fragilitat sonora de la nostra proa l'escala de fusta adornada amb calats de l'edifici nòmada.

Vam arrossegar l'esquif per la riba, i en Bosse-de-Nage va amagar els ormeigs i els tresors en una cova molt fonda.

—Ha, ha! —va dir, però no vam escoltar la continuació del seu discurs.

El palau era un junc estrany damunt l'aigua encalmada embuatada de sorra; en Faustroll em va assegurar que a sota hi havia Atlàntides. Les gavines oscil·laven com els batalls de la campana blava del cel, o els ornaments del balanceig d'un gong.

El senyor de l'illa va venir a peu, saltant a través del jardí plantat de dunes. Tenia una barba negra i una armadura de corall vell, i en alguns dits, anells d'argent on llanguien les turqueses. Vam beure *skhiedam*³² i cerveses amargues en els intervals entre tota mena de carn fumada. Tocaven les hores amb timbres de tots els metalls. Així que el nostre lacònic fadrí mariner va deslligar les amarres, el castell es va enfonsar i es va morir, i va reapar-

rèixer reflectit al cel, molt més lluny, mentre el gran junc esquinçava el foc de la sorra.

XIX DE L'ILLA DE PTIX

*A Stéphane Mallarmé.*³³

L'illa de Ptix consisteix en un sol bloc de la pedra d'aquest nom, la qual és inestimable, ja que tan sols l'han vista en aquesta illa, que forma integralment. Posseeix la transluciditat serena del safir blanc, i el seu contacte no glaça, sinó que el seu foc entra i s'escampa, com la digestió del vi. És l'única gemma amb aquesta característica. Les altres pedres són fredes com el crit de les trompetes; ella té l'escalfor precipitada de la superfície dels timbals. Hi vam poder abordar fàcilment, perquè era tallada en forma de taula i ens va fer l'efecte de posar els peus en un sol purgat de les parts opaques o massa guspirejants de la seva flama, com les antigues llànties ardents. No s'hi distingien els accidents de les coses, sinó la substància de l'univers; per això no ens vam esverar gens si la superfície irreprotxable era d'un líquid equilibrat segons lleis eternes o d'un diamant impenetrable, excepte a la llum que cau directa.

El senyor de l'illa va venir cap a nosaltres amb un vaixell: la xemeneia arrodonia aurèoles blaves darrere el seu cap, amplificant el fum de la seva pipa i imprimint-lo al cel. I amb els capficalls alternatius, el seu balancí sacsejava els gestos de benvinguda.

De sota de la manta de viatge va treure quatre ous, amb la closca pintada, que va regalar al doctor Faustroll després de beure. A la flama del nostre ponx, l'eclosió dels gèrmens ovals va florir a la riba de l'illa: dues columnes distants, aïllament de dues trinitats prismàtiques de flautes de Pan, van eixamplar, amb el sorgiment de les seves cornises, l'encaixada de mans quadridigitals dels quartets del sonet; i el nostre esquif va bressolar la seva hamaca en el reflex acabat de néixer de l'arc de triomf. Dispersant la curiositat vellosa dels faunes i l'encarnat de les nimfes deixondides per la melodiosa creació, el vaixell clar i mecànic va recular, enduent-se cap a l'horitzó el seu alè blavós i el balancí sacsejat que feia adéu.*

XX

DE L'ILLA D'HER, DEL CICLOP I DEL GRAN CIGNE QUE ÉS DE VIDRE

*A Henri de Régnier.*³⁴

L'illa d'Her, com l'illa de Ptix, consisteix en una sola gemma, encerclada de fortificacions sortints i octagonals, i semblant a la pica d'una font de jaspí. El mapa la indicava amb el nom d'illa d'Herm, perquè és pagana i està consagrada a Mercuri; i la gent del país l'anomenaven illa d'Hort, a causa dels jardins magnífics. En Faustroll em va ensenyar que, en un nom, tan sols cal

* El riu al voltant de l'illa s'ha transformat, després d'aquest llibre, en corona mortuòria.

llegir-hi la seva arrel antiga i autèntica, i que la de la síl·laba *ber*, com si es tractés d'un arbre genealògic, equival a dir «senyorial».

La superfície de l'illa (era natural que les illes ens semblessin llacs, en la nostra navegació per terra ferma) és d'aigua immòbil, com un mirall; i és inconcebible que hi llisqui una barca, llevat que, com el rebot d'una pedra llisa, la toqui lleugerament; ja que aquest mirall no reflecteix arrugues, ni tan sols les seves. Tanmateix, hi neda un gran cigne, semblant al candor d'una borla d'empolvorar, i a vegades, sense interrompre l'ambient silenciós, aleteja. Quan el vol del ventall esdevé bastant ràpid, a través de la seva transparència es descobreix tota l'illa, i el cigne s'eixampla igual que un brollador s'obre com la cua d'un paó.

No hi ha constància que els jardiners de l'illa d'Her hagin deixat davallar un brollador sobre la pica d'una font; això en desllustraria la superfície. Les mates s'estenen fins a certa altura, formant un mantell horitzontal com els núvols; i els dos miralls paral·lels del terra i del cel salvaguarden com dos imants eternament cara a cara la seva vacuïtat recíproca.

Tots els costums del país són *solemnes*, com en el segle abolit, quan aquest mot significava *habitual*.

El senyor de l'illa és un ciclop, però no ens va caldre renovar els estratagemes d'Ulisses. Davant el seu ull frontal hi havia suspès l'ornament de dos miralls amb el fons d'argent, adossats l'un a l'altre amb un marc de Janus. En Faustroll va calcular que el doble fons tenia un gruix exacte de $1,5 \times 10^{-5}$ centímetres. Reflectia cap a nosaltres la llum com el carboncle de la víbria, i el senyor de l'illa, em va dir el doctor, distingia clarament, a través seu, les coses ultraviolades que ens eren prohibides.

Va avançar a passets entre una doble bardissa de canyes, podades per ordre seva segons la jerarquia antiquada de la siringa; els seus majordoms ens van servir sucre i grills de llimona.

Les seves dones, amb vestits que s'escampaven com les taques de la cua dels paons, ens van oferir l'espectacle de danses sobre les gespes vítries de l'illa; però, quan es van aixecar el ròssec dels vestits a fi de caminar per l'herba menys glauca que l'aigua, igual que Balquis, feta venir des de Sabà per Salomó, va ensenyar els seus peus d'ase a la sala emparquetada de cristall, nosaltres, colpits d'espant en veure les peüngles de cabra i les faldilles de velló, ens vam llançar dins l'esquif, al peu de l'escalinata de jaspi. Jo em vaig posar a remar, i en Bosse-de-Nage va traduir perfectament l'estupefacció comuna:

—Ha, ha! —va dir; però la por, sens dubte, li va tallar la paraula.

I jo reculava lluny de l'illa, prou perpendicularment perquè el cap d'en Faustroll em tapés en poc temps la mirada del senyor d'Her, i, semblant al vidre guspirejant del far d'una torre de guaita, l'ull artificial dins la seva òrbita de nacre.

XXI DE L'ILLA CYRIL

*A Marcel Schwob.*³⁵

L'illa Cyril ens va semblar al principi com el foc vermell d'un volcà o d'un bol ple de sang que esquitxa per la caiguda d'estels fugaços. En acabat vam veure que era mòbil, cuirassada i qua-

drangular, amb una hèlix als quatre angles, segons les quatre semidiagonals d'eixos independents, que li presentaven totes les direccions. Vam saber que ens hi havíem acostat a un tret de canó perquè una bala es va endur l'orella dreta i quatre dents d'en Bosse-de-Nage.

—Ha, ha! —va quequejar el babuí; però un cilindre-con d'acer a l'apòfisi zigomàtica esquerra el va fer tornar enrere quan anava a dir el tercer mot.

I, sense esperar una resposta més extensa, l'illa cinètica va hissar la calavera i el cabrit, i en Faustroll, el pavelló de la Gran Buedellada.

Després d'aquestes salutacions, el doctor va beure alegrement ginebra amb el capità Kid³⁶ i va aconseguir dissuadir-lo de cremar l'esquif (que era, malgrat el seu vernís de parafina, incombustible) i de penjar a la verga major, després d'haver-nos desvalisat, en Bosse-de-Nage i a mi, perquè l'esquif no tenia verga major.

Vam pescar de comú acord simis en un riu, mentre en Bosse-de-Nage s'ho mirava amb la cara desencaixada, i vam visitar l'interior de l'illa.

Com que la resplendor vermella del volcà encega, no ens hi vèiem gens, com si ens envoltés una foscor sense reflex; però, per a poder seguir l'ondulació opaca de la lava enlluernadora, hi ha nens que recorren l'illa amb llums. Neixen i moren sense arribar a vells en trossos de carcasses corcades, a la riba d'onades verd ampolla. Les pantalles dels llums volten per l'illa com crancs glaucs i roses; i, més cap a l'interior, on ens vam refugiar a corre-cuita a causa de les bèsties marines que devasten la sorra del reflux, dormen les seves ombrel·les de color del temps. Els llums i el volcà exhaleu una claror lívida, com el fanal esquerre de la barca dels llimbs.

Després de beure, el capità, tot cofoi del seu bigoti recargolat, amb el càlam de la seva simitarra d'abordatge i amb tinta de pólvora i ginebra va tatuar, al front del nostre grumet parc de paraules, aquests mots blaus: BOSSE-DE-NAGE, CINOCÈFAL BABUÍ, va encendre la seva pipa a la lava i va donar l'ordre, als nens lluent, que escortessin l'esquif fins al mar; i el comiat amb les paraules del capità Kid i els llums sobris ens va seguir mar endins, com meduses desllustrades.

XXII DE LA GRAN ESGLÉSIA DE MUFLEFIGUIÈRE

*A Laurent Tailhade.*³⁷

Quan ja sentíem les campanes, com de tots els carillons de Brabant, de banús, d'auró, de roure, de caoba, de server i de pollancre de l'illa Sonora, em vaig retrobar entre dos murs negres, sota una volta, i després enmig de l'enlluernament d'una vidriera contínua. El doctor, sense dignar-se a avisar-me, amb les cordes de seda de l'arjau havia enviat l'esquif al mig del gran portal de l'església catedral de Muflefiguière. Per les lloses de la nau, de la qual la nostra era simètrica, els meus remes van grinyolar com la tos, prefaci d'atenció, de les potes de les cadires que es belluguen.

El preste Joan pujava a la trona.³⁸

La terrorífica forma guerrera i sacerdotal va fulgurar damunt l'assemblea. Malles d'ausberg, alternades amb robins balaixos i diamants negres, teixien la seva casulla. A tall de rosari, al seu maluc dret es balancejava una mandolina de fusta d'olivera; a

l'esquerre, la seva gran espasa que s'agafava amb les dues mans, empeltada, com a guardamà, de mitja lluna d'or, dins la beina de pell de cerasta.

El seu sermó va ser retòric i molt llatí, aticista i asianista alhora; però jo no entenia per què ell retrunyia de les escarpes als guantellets ni per què ordenava els períodes com si fossin atacs d'un enfrontament dialèctic.

De cop i volta, d'un falconet lligat, més avall, a una llosa amb quatre cadenes de ferro, en va sortir una bala de bronze: la seva càrrega, enfonsant la templa dreta de l'orador, va estripar l'elmet fins a la tonsura i va deixar al descobert el nervi òptic i el lòbul dret del cervell, sense afectar la fortalesa de l'enteniment.³⁹

Alhora que el fum del falconet, una bafarada acre va sortir de les goles del poble i, en condensar-se, va prendre la forma, al peu de la trona, d'un monstre rabassut.

Aquell dia vaig veure el Mufle. És honorable i ben proporcionat, totalment semblant al bernat ermità, de la mateixa manera que Déu és infinitament semblant a l'home. Té banyes, que li serveixen de nas i de papil·les linguals, en forma de dits llargs que li deuen sortir dels ulls; dues pinces desiguals i deu potes en total; i com que, igual que el bernat ermità, sols té vulnerable el cul, l'arrecera, com també el seu sexe elemental, en una conquilla buida.

El preste Joan va desembeinar la seva gran espasa i volia atacar el Mufle, davant l'evident angúnia dels assistents. En Faus-troll es mantenia impassible, i en Bosse-de-Nage, interessat fora mida, va perdre el domini de si mateix fins al punt de pensar en veu alta: «Ha, ha!» Però no va dir res, de por de superar el seu pensament.

El Mufle reculava, amb la punta de la conquilla al davant, i feia apartar la gent; i les seves pinces mastegaven lentament com

les boques que balbucegen. La fulla de l'espasa, després de sortir resplendent de la beina de pell de cerasta, s'oscava fins i tot amb els pèls de la closca dels membres.

Llavors en Faustroll va posar en moviment l'esquif. Estirant amb més violència les cordes, va decantar més sensiblement l'esquif, ja que l'arjau no movia pas un timó pla situat al darrere, sinó que des del davant corbava la llarga quilla cap a la dreta, cap a l'esquerra, cap amunt, cap avall, segons la seva voluntat d'anar a un lloc o a un altre; i la xapa de coure estret es va tornar vermella com la lluna creixent; i, mentre jo engrapava amb les ventoses l'atzar llis del granit, el doctor em va conduir fins al monstre. I la nostra navegació va fer la volta al seu entorn com l'anell nupcial del petó de Narcís d'una amfisbena.

Gràcies a aquest stratagema, el preste Joan va atrapar fàcilment el Mufle, que havia adquirit una mica d'avantatge mentre el seu adversari davallava dotze esglaons abans d'arribar al seu nivell; li va clavar un bon cop a la conquilla amb l'empunyadura forcada de l'espasa i li va dividir el cul en tantes parts com persones hi havia a la nau; però ni ell ni nosaltres, tret d'en Bosse-de-Nage, no en vam voler tastar el tros que ens pertocava.

I el combat hauria estat, en totes les seves peripècies, la imatge d'una cursa de braus espanyola si el toro Cul de Conquilla no hagués buscat l'estocada al final de la seva fugida circular i no pas en una topada frontal.

I després el predicador guarnit de pedres precioses va pujar un altre cop a la trona a continuar la seva peroració. I el ramat de fidels, purgats de l'humor cras de la possessió del Mufle, el van aplaudir.

Nosaltres, en canvi, vam sortir cap a les campanes properes de l'illa Sonora, sense que en Faustroll tornés a consultar els estels

perquè els alts vitralls, versicolors com les paraules, il·luminaven la ruta, projectant, fora de l'església, camins en forma d'estrella.

XXIII DE L'ILLA SONORA

*A Claude Terrasse.*⁴⁰

—Feliç el savi, diu el *Xijing*, que, a la vall on viu tot sol, es complau a escoltar el so dels címbals; quan es desperta tot sol al llit, exclama: «No oblidaré mai la felicitat que sento! Ho juro!»

El senyor de l'illa, havent-nos saludat amb aquestes paraules, ens va portar a les seves plantacions, fortificades amb abalisaments èdics de bambús. Les plantes més habituals eren les tarolles, el ravanastron, la sambuca, l'arxillaüt, la pandora, el guqin i el *txe*, la turlureta, la vina, la magrefa i l'hidraule.⁴¹ En un hivernacle alçava els seus nombrosos colls i el seu alè de guèiser l'orgue de vapor donat a Pipí el 757 per Constantí Coprònim, i importat a l'illa Sonora per santa Cornèlia de Compiègne. A l'illa encara sonaven l'octaví, l'oboè d'amor, el contrabaix i el sarrusòfon, la gaita bretona, la xeremia, la gaita anglesa; la trompeta de Bengala, l'helicó contrabaix, el serpento, el xilòfon, els saxhorns i l'enclusa.

La temperatura de l'illa, si es consulten els termòmetres anomenats sirenes, és moderada. En el solstici d'hivern, la sonoritat atmosfèrica decau dels renecs del gat als bronzits de la vespa i del borinot i a les vibracions de les ales de les mosques. En el solstici d'estiu, totes les plantes esmentades més amunt floreixen, com també la calor agudíssima del vol dels insectes per damunt de les

herbes de la nostra terra. De nit, Saturn hi fa xocar el seu sistre amb el seu anell. El sol i la lluna hi esclaten, a l'alba i al crepuscle, com címbals divorciats.

—Ha, ha! —va començar en Bosse-de-Nage, delerós de preservar la seva veu abans de barrejar-la amb la música universal; però els dos astres van topar fent-se un petó de reconciliació, i el plantador va celebrar aquest esdeveniment tan sorollós:

—Feliç el savi —va exclamar— que, en el pendent d'una muntanya, es complau a escoltar el so dels címbals; quan es desperta tot sol al llit, canta: «Els meus desitjos no aniran mai més enllà del que posseeixo! Ho juro!»

I en Faustroll, abans d'acomiar-se, va beure amb ell donzell destil·lat als cims, i l'esquif va exhalar sota els meus remes la seva ruta cromàtica. Sobre dues esteles que apuntaven cap als dos astres que tocaven les hores d'unió i de divisió de la tecla negra i de la tecla diürna, un nen nu i un vellet blanc cantaven cap al doble disc d'argent i d'or:

El vellet va bruelar la selecció de les síl·labes immundes, i el soprano seràfic va continuar, afegint-se al cor dels àngels, dels Trons, de les Potències i de les Dominacions:

*... pet, a-mor mor, oc-cu-pet, cu, pet, a-mor oc-cu, semper nos amor occupet.*⁴²

I com que l'energumen de barba blanca acabava la frase coprolàlica amb un crit greu i una contorsió obscena, des del nostre esquif, atracat sota l'estela del cos pueril i rodanxó, vam veure com queia l'armadura de cartó esmaltat o de pasta de guinyol i floria la barba sòrdida del nan sixtí de quaranta-cinc anys.⁴³

De dalt estant del tron, el senyor de l'illa es vantava de la bellesa de la seva creació, i, mentre ens allunyàvem, vam sentir aquesta melodia:

—Feliç el savi que, al turó on viu, es complau a escoltar el so dels címbals; quan es desperta tot sol al llit, es queda una estona quiet i jura que no revelarà mai a la plebs el motiu de la seva joia!

XXIV DE LES TENEBRES HERMÈTIQUES I DEL REI QUE ESPERA LA MORT

*A Rachilde.*⁴⁴

Havent travessat el riu Oceà, que és molt semblant, per l'estabilitat de la seva superfície, a un carrer o passeig ample, vam arribar al país dels cimmericis⁴⁵ i de les tenebres hermètiques, que es diferencia de l'anterior com es poden diferenciar dos plans no líquids, per la grandària i la divisió. L'indret on es pon el sol té la forma, entre els replecs inclosos al mesenteri de la Ciutat, de l'apèndix vermicular de l'intestí cec. Hi abunden els atzucacs i els culs-de-sac, alguns dels quals s'eixamplen formant coves. En una d'aquestes coves s'arrodona l'astre quotidià. Per primera vega-

da em vaig adonar que era possible arribar a la part inferior de l'horitzó sensible i veure el sol de tan a prop.

Hi ha un gripau monstruós, i la seva boca, que surt a la superfície de l'Oceà, té per funció devorar el disc caigut, igual que la lluna es menja els núvols. S'agenolla cada dia per fer la seva comunió circular; de seguida el vapor li surt pels narius, i s'eleva la gran flama que són les ànimes d'alguns. És el que Plató anomenava el viatge, per obra del destí, de les ànimes fora del pol. I el seu agenollament, per l'estructura dels seus membres, és també un ajupiment. La durada de la seva joia deglutidora no es pot mesurar; i, com que paeix amb una puntualitat vigorosa, el seu intestí no té consciència de l'astre transitori, el qual, d'altra banda, no és assimilable. Es contorneja un conducte dins la diversitat subterrània de la terra i puja per l'altre pol, on es purga dels excrements amb què s'ha embrutat. D'aquests fems neix el diable Plural.

Al país on el sol es pon perpètuament, hi ha un rei encarregat de la seva guàrdia i amb un destí paral·lel, que espera cada dia la mort; es pensa que una nit durarà per sempre i s'informa de les digestions del gripau de l'horitzó. Però no li vaga de mirar l'astre que camina de pressa, balancejant la panxa, per la cova veïna: té un mirall, al llombrígol, que l'hi reflecteix. El seu únic lleure consisteix a edificar un castell com si fos de cartes, al qual afegeix cada matí un pis, on vénen a celebrar orgies, un cop al mes, els senyors de les illes transpontines. Quan el castell assolirà un nombre massa alt de pisos, l'astre hi toparà durant la seva trajectòria i hi haurà un cataclisme considerable. Però el rei ha tingut prou seny per a no bastir-lo en el pla de l'eclíptica. I el castell s'equilibra en raó directa de la seva altura.

Com que es feia fosc, quan en Bosse-de-Nage va atracar l'esquif a la riba, el rei, com era habitual en ell, esperava la mort i el

gripau badava, funcionalment. El palau era entapissat de negre i s'havien preparat gandules per als cossos i filtres a fi d'enterbolir la consciència de les agonies. En Bosse-de-Nage, encara que no ho manifestés amb una loquacitat gaire variada, presumia de ser deontòleg i es va creure obligat de posar-se un vestit negre i coronar-se el crani, semblant a una cucúrbita malintencionada, amb un barret belga de vibracions lluminoses que s'acumulaven en longituds d'ona iguals a les ondes del seu vestit i d'una forma que simulava la meitat d'un globus difunt.

I la nit va suputar les seves hores, fins al punt que tothom va encendre els llums.

Tot d'una va bramular el còlon descendent del gripau, i la bola inalimentosa del foc pur va reprendre la ruta habitual cap al pol del diable Plural.

Es va fer evident la metamorfosi del color de dol dels tapissos a un encarnat clar. Vam xalar bevent els filtres per mitjà de les palles. Com que unes dones molt boniques s'havien instal·lat a les gandules rutilants, en Bosse-de-Nage es va pensar que havia arribat el moment de satisfer els sentits.

—Ha, ha! —va constatar succintament.

Però es va adonar que havíem endevinat les seves intencions i, molt sorprès, va veure que queia a la catifa, amb el terrabastall recalitrant d'un eriçó de ferro forjat, la ingenuïtat del seu barret belga.

LLIBRE IV
CEFALÒRGIA

XXV
DE LA MAREA TERRESTRE I DEL BISBE
MARÍ MENTIDER

*A Paul Valéry.*⁴⁶

En Faustroll es va acomiadar mentre la nit encara continuava penjant, com un papa, als quatre punts cardinals. I quan li vaig preguntar per què no es quedava a beure fins a la següent caiguda momentània del sol, es va posar dret a l'esquif i, amb els peus sobre el clatell d'en Bosse-de-Nage, sondejava al davant la nostra ruta.

Em va confiar que tenia por de ser sorprès per la marea descendent, ja que el període de la sizígia estava a punt d'acabar-se. I em vaig espantar perquè continuàvem vogant per on no hi havia aigua, entre l'aridesa de les cases, i en aquell moment costejàvem les voreres d'una plaça polsegosa. Vaig comprendre que el doctor es referia a la marea de la terra, i em vaig pensar que ell estava borratxo, o potser jo, i que el terra fugia cap al nadir, com un abisme sense fons en un malson. Ara sé que, a més del flux dels seus humors i de la diàstole i la sístole que mouen la seva sang circular, la terra tensa els músculs intercostals i respira seguint el ritme de la lluna; però la regularitat d'aquesta respiració és suau, i pocs homes n'estan informats.

En Faustroll va prendre les mides de l'altura dels astres, que escrutava fàcilment mirant la nubècula del cel d'un carrer escanyat, i em va dir que em fixés en el fet que, a causa de la desnive-

llació del reflux, el radi terrestre ja s'havia escurçat $1,4 \times 10^{-6}$; va donar a en Bosse-de-Nage l'ordre de tirar l'àncora, al·legant que l'únic pretext, digne de la seva Doctrina, per a posar fi al nostre itinerari errant era que, sota els nostres peus, el gruix de la terra fins al seu centre ja no era prou honorablement profund.

Llavors era migdia i vam fer escala en un carrer estret i desert com un intestí en dejú, davant la quatre mil·lèsima quarta casa del carrer de Venise, segons indicaven les xifres de les parets.

Quan, entre les plantes baixes de terra piconada, vista a través de portes més amples que el carrer però menys obertes que l'espera de les dones instal·lades en la uniformitat dels seus llits, en Faustroll sospesava la qüestió d'aparcar l'esquif en un refugi profund, vaig quedar ben poc sorprès per l'aparició, assenyalada pel doctor, al llindar d'un dels caus més infectes, d'un mariner extret del tretzè llibre dels *Monstres* d'Aldrovandus;⁴⁷ tenia l'aspecte d'un bisbe i, curiosament, dels que es pescaven, a l'època descrita pel llibre, a les costes de Polònia.

La seva mitra era d'escates, i el seu bàcul, com l'apèndix terminal d'un tentacle encorbat; la seva casulla, que vaig tocar, tota incrustada de pedres dels abismes, s'aixecava fàcilment per davant i per darrere, però, a causa de la púdica adherència de la derma, molt poc per damunt del genoll.

El bisbe marí Mentider es va inclinar davant en Faustroll, va donar, a tall de regal, una bufetada a en Bosse-de-Nage; i, un cop introduït l'esquif a la casa coberta amb volta i tancada la valva de la porta, em va presentar la Visitat, la seva filla, i els seus dos fills, Distingit i Extravagant.⁴⁸ En acabat ens va preguntar si ens venia de gust...

XXVI
... BEURE

*A Pierre Quillard.*⁴⁹

Llavors en Faustroll aixecava amb la forquilla, en direcció a les dents, cinc pernils sencers, rostits i desossats, d'Estrasburg, de Baiona, de les Ardenes, de York i de Westfàlia, regats amb vi Johannisberger, i la filla del bisbe, de genolls sota la taula, tornava a omplir cada unitat de la fila ascendent de copes d'hectolitres de la cadena sense fi que travessava la taula davant el doctor i passava buida prop del seient elevat d'en Bosse-de-Nage; jo m'assedegava amb la deglució d'un xai rostit viu a causa del seu trajecte amarat de petroli fins a la parada en el punt de cocció; en Distingit i l'Extravagant bevien com l'àcid sulfúric anhidre, cosa que jo havia gosat deduir dels seus noms, i tres boques com la d'ells haurien omplert un esteri; el bisbe Mentider, però, s'alimentava exclusivament amb aigua clara i pipí de rata.

Temps enrere ell havia associat aquesta última substància amb el pa i el formatge de Melun, però havia arribat a suprimir la vanitat supèrflua dels condiments sòlids. Ensumava l'aigua d'una garrafa d'or aprimada fins a la longitud d'ona de la llum verda, servida damunt una safata de pell (no pas procedent d'una pelleteria, ja que el bisbe pretenia ser refinat) de guineu acabada d'es-corxar per un borratxo, de temporada, ben bé igual a la vintena part del pes. No tothom pot gaudir de tant de luxe: el bisbe mantenia rates amb una gran despesa i, en sales pavimentades d'em-but, tot un serrall de borratxos, els discursos dels quals imitava.

—¿Creieu —va dir a en Faustroll— que una dona pot estar nua? ¿Com reconeixeríeu la nuesa d'una muralla?

—Pel fet que no té finestres, portes ni altres obertures —va respondre el doctor.

—És una conclusió lògica —va replicar en Mentider—. Les dones nues no estan mai nues, sobretot les velles.

Va beure un gran glop xumant de la garrafa, i el seu punt de suport a la catifa llefiscosa es va elevar com una arrel quan se'n viola la sepultura. El muntacàrregues que feia la cadena amb les copes plenes de líquid o de vent salmodiava com la incisió feta al ventre d'un riu pel rosari d'un remolcador il·luminat.

—Ara —va continuar el bisbe— beveu i mengeu. Visitat, serveix-nos els llamàntols!

—¿Oi que a París —vaig gosar intervenir— s'ha posat de moda regalar-se, per educació, aquests animals, com un ensumador de rapè ofereix la seva tabaquera? Però la gent, pel que he sentit dir, acostuma a rebutjar-los, al·legant que són plurípedes peluts i d'una brutícia repugnant.

—Ho, hu! Ho, hu! —va condescendir el bisbe—. Els llamàntols són bruts i no estan depilats. Això potser és una prova que són lliures. Un destí més noble que el d'aquesta llauna de *corned-beef* que porteu penjada del coll, doctor navegador, com l'estoig d'uns binocles en conserva a través dels quals us agrada escodri-nyar els homes i les coses.

»I ara escolteu:

EL LLAMÀNTOL I LA LLAUNA DE *CORNER-BEEF*
QUE EL DOCTOR FAUSTROLL DUIA PENJADA DEL COLL

Faula

*A A.-F. Herold.*⁵⁰

Una llauna de *corned-beef*, encadenada com uns binocles,

va veure passar un llamàntol que se li assemblava fraternalment.
Es cuirassava amb una closca dura.
On hi havia escrit que a l'interior, com ella, no tenia espines
(*boneless and economical*);
i sota la seva cua cargolada
amagava versemblantment una clau destinada a obrir-lo.
Ferit d'amor, el *corned-beef* sedentari
va declarar a la llauneta automòbil de conserves viva
que si ella consentia a aclimatar-se,
al seu costat, als aparadors terrestres,
seria condecorada amb unes quantes medalles d'or.

—Ha, ha! —va meditar en Bosse-de-Nage, però no va exposar
les seves idees d'una manera més completa.

I en Faustroll va interrompre la frivolitat d'aquella conversa
amb un gran discurs.

XXVII CAPITALMENT

El doctor Faustroll va començar:

—No crec pas que un assassinat inconscient estigui, però,
mancat de motius. El cometem sense cap ordre donada per nos-
altres, sense cap lligam amb els fenòmens anteriors del nostre jo,
però segueix sens dubte un ordre exterior, pertany a la categoria
dels fenòmens exteriors i té una causa perceptible pels sentits, la
qual, per tant, és un signe.

»Jo només he tingut ganes de matar després de veure el *cap*

d'un cavall, que ha esdevingut per a mi un signe, o una ordre o, més exactament, un senyal, com el dit gros alçat als circs romans, que calia matar; i, a fi d'evitar que somrigueu, us explicaré les diverses raons que hi ha per a actuar així.

»La visió d'una cosa molt lletja porta, naturalment, a fer una acció lletja. I, d'altra banda, el mal és lleig. La visió d'una situació immunda incita als plaers immunds. L'espectacle d'un morro ferotge on es veuen els ossos empeny a cometre un acte ferotge i a descarnar els ossos. Ara bé, l'objecte més lleig del món és el cap d'un cavall, si no el d'una llagosta, que és gairebé exactament igual, sense, però, la dimensió gegantina. I ja sabeu que la mort de Crist va ser prefigurada per això: el fet que Moisès, perquè es pogués complir l'Escriptura, havia permès menjar corcs, àtacs, ofiòmacs i saltamartins, que són les quatre espècies de llagostes.

—Ha, ha! —va fer en Bosse-de-Nage a tall de digressió, però no va saber trobar cap objecció vàlida.

—I, a més —va prosseguir, impertorbable, en Faustroll—, la llagosta és, en certa manera, un animal no monstruós, amb uns membres ben formats, mentre que el cavall, nascut per a la deformació indefinida, ja ha aconseguit, d'ençà de l'origen de la seva espècie, encara que la natura l'ha dotat de quatre peus amb dits, repudiar un cert nombre d'aquests dits i saltironar sobre quatre ungles solitàries, exagerades i calloses, com un moble que llisca damunt quatre rodetes. El cavall és una taula giratòria.

»Però el cap sol, sense que sàpiga definir-ne el perquè, potser a causa de l'enormitat de les dents i el rictus abominable que li és natural, és per a mi el signe de la ferocitat total o, més exactament, el signe de la mort. I l'Apocalipsi no va dir altra cosa, per significar la quarta plaga, que: “La Mort arribava dalt d'un cavall

pàlid.” Cosa que interpreto així: “Aquells que la Mort ve a visitar albiren en primer lloc el cap del cavall.” I els homicidis de la guerra neixen de l’equitació.

»Ara, si esteu encuriosits per saber per què al carrer, on el cap esgarrifós es multiplica davant de tots els vehicles, ben poques vegades em veig incitat a l’assassinat, us respondré que un senyal, per a ser entès, cal que aparegui aïllat, i que una multitud no té prou qualitat per a donar una ordre; i, de la mateixa manera que per a mi mil tambors no fan pas tant soroll com un sol tambor, i que mil intel·ligències formen una patuleia moguda per l’instint, un individu no és per a mi un individu si es presenta acompanyat dels seus semblants, i afirmo que un cap sols és un cap si està separat del cos.

»I el baró de Münchhausen no va ser mai tan valent a la guerra i tan apte per a les matances com el dia que, un cop franquejat el rastell, es va adonar que, a l’altra banda de la biga tallant, hi havia deixat la meitat de la seva cavalcadura.

—Ha, ha! —va exclamar en Bosse-de-Nage amb sentit de l’oportunitat.

El bisbe Mentider, però, el va interrompre per concloure:

—En fi, doctor, fins que no tinguem l’avinentesa de conversar amb vós en presència d’un cavall decapitat (i, ara com ara, en comptes de guillotinar-los, s’esquartera els solípedes), ens és permès de considerar les vostres temptacions assassines com una paradoxa agradable.

I tot seguit ens va adormir amb una arenga en grec macarrònic; sols en vaig sentir, sacsejant les orelles, l’últim perfet de la veu mitjana:

«... ΣΕΣΟ ΥΛΑΘΑΙ». ⁵¹

XXVIII
DE LA MORT
D'UNS QUANTS, I PARTICULARMENT
D'EN BOSSE-DE-NAGE

*Al senyor Deibler, amb simpatia.*⁵²

«El petit segador cepat, havent arribat, es va posar a treballar. Amb cada cop de falç arplegava un quart de carretada de fenc, o més, de tant que s'estirava; i, cosa encara més sorprenent, no s'entretenia a esmoliar la falç, sinó que, quan ja no tallava, se la passava al llarg de les dents, i això feia frooooooc. Així guanyava temps.»

BÉROALDE DE VERVILLE

*Le Moyen de parvenir, XXIV.*⁵³

Després de beure, vam fer una passejada pels carrers emboirats, i en Mentider ens precedia. Com que el caràcter episcopal dels seus ornaments feia pensar al poble que era versemblantment un home de bé, ningú, tret del doctor i de mi, no es va fixar que amb el bàcul feia caure els rètols, mig distretament, i els donava de franc a en Bosse-de-Nage, que els portava i li donava les gràcies amb un sol mot: «Ha, ha!», ja que, com tothom sap, era enemic de la xerrameca inútil.

I jo encara no sabia per quin acte de caritat el bisbe feia caure els rètols.

De sobte, el recargolament del bàcul es va estirar davant la tenacitat d'una motllura daurada, damunt una carnisseria hipofàgica. Es va aturar el planatge de la màscara animal i de la mirada doble de dalt a baix.

En Faustroll, molt tranquil, va encendre una espelma perfumada, que va cremar durant set dies.

El primer dia, la flama era vermella i va escampar per l'aire el verí categòric i la mort de tots els escurabasses i militars.

El segon, la de les dones.

El tercer, la dels nens.

El quart, hi va haver una epizoòtia considerable entre els quadrúpedes comestibles tolerats, amb la condició que fossin remugants i tinguessin l'ungla partida.

La combustió ensafranada del cinquè dia va delmar tots els cornuts i tots els passants d'algtzir, però jo era d'un grau superior.

La crepitació blava del sisè dia va accelerar, fins a fer-la immediata, la fi dels ciclistes, si més no, sense cap excepció, la de tots els que s'engrapen els pantalons amb pines.

El setè, la llum es va transformar en fum, i en Faustroll va poder gaudir d'una mica de descans.

En Mentider, havent demanat a en Bosse-de-Nage que li fes d'escala, desenganxava els rètols amb les mans.

I la boira es va enfonsar sense pes en direccions centrífuges, davant l'obertura de la gran porta d'un picador; i la demència es va apoderar d'en Faustroll.

El bisbe va fugir, però no prou de pressa per a evitar que en Faustroll li arrabassés la mitra viva; a mi, el doctor no em va tocar pas, perquè el nom de Panmuphle em feia de cuirassa.

Però en Faustroll, ajupint-se sobre el simi babuí, li va esquar-
terar els quatre membres arran de terra i el va escanyar per darrere. En Bosse-de-Nage va fer senyal que volia enraonar i, havent afluixat el doctor la pressió de les ungles:

—Ha, ha! —va dir en dos mots, que van ser les seves darreres paraules.

XXIX
D'ALGUNS SIGNIFICATS MÉS EVIDENTS
DE LES PARAULES «HA, HA»

«... M'hi jugo les orelles
que és en algun jardí, amb el cap a tres quarts de quinze,
acostant-se pas a pas a un “ha, ha” que l'espera,
i que sols descobrirà quan s'hi llanci al damunt.»

PIRON⁵⁴

Aquí convé ampliar el discurs habitual i succint d'en Bosse-de-Nage per tal que tothom sàpiga que una intenció raonable, i no pas la burla, ens ha mogut a transcriure'l en tota la seva extensió, juntament amb la causa més versemblant de les seves interrupcions prematures.

—HA, HA! —deia amb concisió; però no cal que ens ocupem d'aquest accident, perquè generalment no hi afegia res més.

Primer de tot, és més assenyat ortografiar AA, ja que l'aspiració *h* no s'escrivia en la llengua antiga del món. Delatava l'esforç, la tasca servil i obligatòria d'en Bosse-de-Nage, i la consciència de la seva inferioritat.

A juxtaposada a A, com que hi és sensiblement igual, esdevé la fórmula del principi d'identitat: una cosa és ella mateixa. I, alhora, n'és la refutació més excel·lent perquè les dues A són diferents no sols en l'espai, quan les escrivim, sinó també en el temps —igual que dos bessons no neixen pas junts—, emeses pel hiatus immund de la boca d'en Bosse-de-Nage.

La primera A era potser congruent amb la segona, i les escriuríem de bon grat així: A ≡ A.

Pronunciades bastant de pressa, fins a confondre's, són la idea

de la unitat. Lentament, de la dualitat, de l'eco, de la distància, de la simetria, de la grandària i de la durada, dels dos principis del bé i del mal.

Aquesta dualitat, però, també demostra que la percepció d'en Bosse-de-Nage era notòriament discontinua, fins i tot discontinua i analítica, inesciaient per a tota mena de síntesi i d'adequació.

Podem concloure agosaradament que sols percebia l'espai de dues dimensions i que era refractari a la idea de progrés, que implica la figura espiral.

Seria un problema complicat estudiar, a més, si la primera A era causa eficient de la segona. Limitem-nos a constatar que en Bosse-de-Nage normalment proferia AA i res més (AAA seria la fórmula mèdica *Amalgameu*), i no tenia evidentment cap noció de la santa Trinitat, ni de totes les coses triples, ni del que és indefinit, que comença per tres, ni del que és incondicionat, ni de l'Univers, que es pot definir com el «Diversos».

Ni de les altres persones. I, en efecte, el dia en què es va casar, va constatar que la seva dona el tractava bé, però no va arribar a saber si ella era verge.

I, en la vida pública, no va entendre mai l'ús, als carrers, dels quioscos de ferro amb un nom vulgar, derivat del fet que són dividits en tres prismes triangulars i que tan sols se'n pot utilitzar un terç cada vegada;⁵⁵ i, fins al dia de la seva mort, va ser, segons l'estigma del capità Kid:

BOSSE-DE-NAGE

CINOCÈFAL BABÚ,

embrutant i destrossant desconsideradament totes les coses.

Ens hem estat expressament de dir, perquè són significats molt coneguts, que «ha, ha» és una obertura en una paret al nivell del caminal d'un jardí, un pou militar destinat a enfonsar els ponts d'acer cromat, i que encara es pot llegir AA a les medalles encunyades a Metz. Si l'esquif d'en Faustroll hagués tingut un bauprès, «ha, ha» hauria designat la vela especial col·locada sota el botaló.

LLIBRE V
OFICIALMENT

XXX DE MIL COSES

*A Pierre Loti.*⁵⁶

Llavors al bisbe, decapitat de la mitra, li costava anar de ventre perquè no estava acostumat a enllestir-ho *nisi in pontificalibus*. Per això va entrar a la comuna, proveït de mil coses adients per a excitar a cagar.⁵⁷

Damunt el prestatge on normalment es desenrotllen els cilindres de paper, s'hi exhibia el bust petit i gruixut, de color verd escarabat,⁵⁸ d'un homenet jovial de barba curta.

L'esquitx d'home jovial es balancejava cap a la dreta i cap a l'esquerra sobre la semiesfericitat de la seva base, i el bisbe, si abans hi hagués viatjat, hauria reconegut l'esguerrat sense comes foragitat de l'illa Fragant. D'ençà de llavors he sabut que l'havia trobat, sense gastar tant i més idèntic a ell mateix, damunt el rellotge de paret burgès del saló d'una senyora velleta. L'esguerrat palmípede es va alçar sobre els talons postissos de la seva palan-gana i va oferir educadament al bisbe un bloc de paper quadrat i abstersiu.⁵⁹

—L'havia reservat *per a la meva mare* —va dir—; però com a ella (assenyalant l'ametista del bisbe) *la fe cristiana us permet llegir amb serenitat les coses més llòbregues*. Encara no heu fet ús d'aquesta classe de serveis meus, però ja veureu que *jo encara hi sóc més present*.

—¿Aquest paper, doncs, va a...? —va preguntar el bisbe.

—LLEGIU amb perseverança amb tots els vostres ulls, també amb l'ull més secret. Aquest paper és sobirà. *Us enc...rà tant, si ho sabéssiu!*

—M'heu fet decidir —va dir en Mentider.

—Colloqueu-vos enmig d'aquestes piles de supositoris poc eficaços. Ja és hora: *jo, tot sol, encara puc distingir, darrere el caràcter aproximatiu d'aquests mots amuntegats, L'ABISME INSONDABLE.*

Va saltar alegrement dins el pou designat i, com un guantellet que cavalqués per la barana d'una escala, el ressò de la seva palangana de zinc va anar minvant al llarg de la doble espiral del tub de caiguda: però els versos dels senyors Déroulède i Yann Nibor,⁶⁰ enrotllats dins el flabiol còncav,⁶¹ el van aguantar amb els seus peus.

Lectura del bisbe

mentre va de ventre

MORT DE LA LATENT OBSCURA⁶²

—Brr.. brr... brr... brr... pam... paf... *La Latent Obscura ens deixa...*
Brr.. brr... *Ha fet el pas dolorós...* brr... brr... *L'oblit momentani que aporta el somni. Un vers. Així doncs, la Latent Obscura es morirà...*
Hem... ehem... Fa un fred que pela... impressió general sinistra... brr...
brr... *ella ja ha caigut fins a la meitat de l'abisme...* ehem... ehem... *Llàgrimes amargues... el metge declara que no viurà més enllà de la nit...*
¿Tè n'aniràs d'una vegada, granota!, a les tenebres inferiors? A ella se li acaba la vida (tambor fluix). El fred es fica als ossos (bis). Ram pataplam! (El bisbe tarallareja content.) Darrere el regiment, la nostra fidel Mélanie, que pertany a una raça d'antics servidors fidels, esdevinguts gairebé membres de la família...

—Coratge, que això funciona —va cridar de baix estant l'esquitx d'home—. Continueu, no tingueu por de molestar-me: *dormiré al costat, a la cambra àrab.*

—La trista lluita final —va constatar el bisbe en la seva lectura—; brrr... brrr... *malson angoixant. Instant esfereïdor. Llegim per l'ull del darrere: l'empolainament darrer, el pobre cos, el petit llit esgarriat, el gran llit, el front pàl·lid, la cara estimada, el petit llit horrorós.*

—*Pugem i baixem com fantasmes* —van panteixar les fulles en el seu servei successiu.

—*Aquestes PALMES VERDES* —va continuar el bisbe sense remissió—, *posades en creu sobre el seu pit...*

—Gràcies pels vostres bons records —va telefonar l'habitant del tub—. Em complau *veure* que encara no ens heu abandonat, assegut a dalt de tot de la meva xemeneia. *El dia d'hivern pal·lidíssim... rostre serè... imatge suprema, tan bonica!*

—*Impressions vagues* —proseguia modestament en Mentider.

—*Les faccions pàl·lides, el somriure dolç! La Latent Obscura somriu tan dolçament...*

—Hem! Ehem... *Impressió obsessiva, infinitament trista... Brr... brr... ram pataplam!*

—*Les veus estimades i els sorolls estimats... ulls bells i somrients, tristíssims...*

—LA LATENT OBSCURA ENS HA DEIXAT!!! Gràcies, Déu meu! —va exclamar el bisbe, aixecant-se.

—Gràcies —va cridar l'esquitx d'home a l'uníson—. *Un sol calent. Finestres obertes. Armari gran, taüt petit. Fumo una cigarreta d'Orient!*

—*Potser és la darrera vegada* —va dir el bisbe, tornant-se a asseure, forçat de cop a reprendre la lectura, i llegint d'una manera extraordinàriament seguida— *que la recança per la Latent Obscura*

m'aclapara amb tanta intensitat i en aquesta forma especial que fa venir llàgrimes als ulls, per tal com tot s'apaiwaga, tot esdevé costum, s'oblida, i hi ha un vel, una boira, una cendra, no sé què llançat de pressa, brrrrr... i de seguida damunt el record dels éssers que han tornat al NORES ETERN, ram, ram, ram pataplam... Generosament! Generosament! A esquitxos, a mata-degolla! A la manera del rinoceront! Sense interrupcions. El rosari per als difunts. Brrr... brrr... M'hiplotitzo.⁶³ Ho, hu! Ho, hu! Llarg com una llança.

—¿Que us dieu *Kaka-San*? —va preguntar al cap d'una estona l'esquitx d'home.

—No. Mentider, bisbe marí, per servir-vos. ¿Per què?

—Perquè la *Kaka-San* havia fet coses molt brutes dins la seva caixa durant la relaxació ben perdonable de la fi.⁶⁴

XXXI DEL RAIG MUSICAL

«—¿Com et dius?

—Mastegamerda —va respondre Panurgi.»

Pantagruel, llibre III

Ara bé, cal saber que la vàlvula instal·lada al coll de l'orifici de caiguda era de cautxú prim, cal conèixer les descobertes del senyor Chichester Bell, cosí del senyor Graham Bell, l'il·lustre inventor del telèfon; cal recordar que un rajolí d'aigua que cau sobre una membrana estirada a la punta superior d'un tub constitueix un micròfon, que una vena líquida es trenca a certs intervals amb preferència a d'altres i, *segons la seva naturalesa, produeix*

alguns sons més bé que d'altres; en fi, ningú no s'ha d'escandalitzar si esmentem que els ronyons del bisbe van segregat el raig molt inconscientment musical i que en va percebre les vibracions amplificades en el moment d'acomiar-se de la seva lectura.⁶⁵

Pujaven veus de *donetes** que glorificaven l'esquitx d'home.

LES DONETES (*piano, quatre temps, tres sostinguts en clau*), algunes TRANQUIL·LAMENT (*mi-sol-do-mi... si-mi-si, pedal*): «Que la teva pena sigui bressada pels nostres cants! (*fa-la sostinguts*).» D'altres: «Que la teva tristesa negra (*sol-si sostinguts*) es volatilitzi en sentir el murmuri lleuger de l'ona (*cinc bemolls, pedal, CRISTAL·LÍ*)...

»Estranger (*sol becaire-si*), Si tu vols encisar les nostres solituds, Caldrà canviar el Teu nom (TRANQUIL), que té les síl·labes massa rudes, I anomenar-te com (*la b.*) una flor dels cims (*sol sostingut, si natural*).»

Algunes dones proposen un nom: «Atari.» D'altres: «Féi.» Les D.: «No! (*Pedal. Dos sospirs i mig.*) Lo-ti (*si-fa, pedal, calderó*).»

Les D.: «D'ara endavant (*ped., ped.*), que es digui Lo-ti.» Totes l'envolten: «És l'hora del baptisme! (UNA MICA SOLEMNE). Al país de les cançons, Al país de l'amor (*sospir*), Lo-ti (*mi b., do, sospir, cresc.*), Lo- (*do*) ti (*mi b.*) serà el teu nom suprem (*sic*).

LES DONETES (CONT.): «Al país de les cançons, Al país de l'amor, Loti, Loti serà el teu nom suprem (*dos sospirs*). Lo-ti (*mi b., mi b.*) t'anomenem, Lo-ti t'anomenem, i (*p. p.*) et bene- (*si b.* en clau) ïm!» (*Molt xivarri.*)

La vàlvula es va obrir, la música es va aturar; feta l'aspersió, el bisbe es va posar bé l'anell i va imposar les mans, confirmant

* *Sic. L'Île du rêve*, obra lírica de Reynaldo Hahn, lletra de P. Loti, A. Alexandre i G. Hartman. (Escena del baptisme de Loti. *Le Figaro*, dissabte 30 d'octubre del 1897.)

amb aquest gest autoritzat la benedicció de les D. Després, senzillament, va estroncar el raig.

XXXII COM VAM ACONSEGUIR LA TELA

*A Pierre Bonnard.*⁶⁶

En Faustroll va fer una sufumigació; l'espectre d'en Bosse-de-Nage (el qual, com que sols havia tingut una existència imaginària, no podia morir definitivament) es va delimitar, va dir respectuosament «ha, ha!» i després va callar, esperant ordres.

Aquell dia vaig descobrir un sentit nou d'aquesta paraula inestimable, a saber, que l'α, principi de totes les coses, és interrogativa perquè espera una glossa en l'espai present i l'apèndix, més gran que ella mateixa, d'una continuació en la durada.

—Aquí tens uns quants milers de milions en efectiu —va dir el doctor, furgant dins les butxaques cordades amb robins—. A un guàrdia municipal, pregunta-li el camí per a anar al Magatzem Nacional anomenat *Al Luxe Burgès*,⁶⁷ i compra-hi moltes teles.

»Et presentaràs de part meva als caps de secció Bouguereau, Bonnat, Detaille, Henner, J.-P. Laurens i Tàrtampion,⁶⁸ als seus nombrosos ajudants i a altres marxants subalterns. I, per no perdre el temps amb els tripijocs del seu regateig, els abocaràs, sense dir res...

—A part de «ha, ha!» —vaig provar d'insinuar amb malvolença.

—... a cadascun una pila d'or, fins que la bellugadissa dels seus llavis deixi de respondre. Amb el senyor Bouguereau n'hi haurà prou amb seixanta-tres milions de guinees; amb el senyor Henner, amb disset mil serafins; amb el senyor Bonnat, amb vuitanta mil morabatins, perquè en el seu cas es tracta d'una tela estampillada, a tall de *trademark*, amb la imatge d'un pobre home; amb el senyor J.-P. Laurens n'hi haurà prou amb trenta-vuit dotzenes de florins; amb el senyor Tartempion, amb quaranta-tres cèntims; i amb el senyor Detaille, amb cinc mil milions de francs, a més d'una propina en copecs. Tiraràs la xavalla restant a la cara dels altres bergants.

—Ha, ha! —va fer en Bosse-de-Nage per indicar que ho havia entès i que es disposava a tocar el dos.

—Això està molt bé —vaig dir a en Faustroll—; però ¿no seria més honorable destinar aquest or a pagar els meus procediments judicials, malgrat el risc de perdre moltes teles per pura subtilesa?

—Ja us explicaré el que és el meu or —em va dir el doctor, fent-me l'ullet. I, adreçant-se a en Bosse-de-Nage—: Un últim consell: per netejar-te el prognatisme de la teva mandíbula de paraules mercantils, entra en una saleta preparada per a aquesta finalitat, on brillen les icones dels sants. Treu-te el barret davant el *Pobre pescador*,⁶⁹ inclina't davant els Monet, agenolla't davant els Degas i els Whistler, arrossega't en presència de Cézanne, prosterna't als peus de Renoir i llepa les serradures de les escopidores col·locades sota el marc de l'*Olympia*!⁷⁰

—Ha, ha! —va assentir en Bosse-de-Nage, i la seva fugida es va guanyar els elogis més entusiastes pel seu zel.

El doctor, girant-se cap a mi, va prosseguir:

—Quan Vincent van Gogh va treure el crostam del seu gresol i va deixar refredar la massa en bon estat de la veritable pedra fi-

losofal, i, en contacte amb la meravella feta realitat, aquell primer dia del món, totes les coses es van transmutar en el metall rei, l'artesà de la gran obra es va limitar a munyir, amb la utilitat dels seus dits, la sumptuositat punxeguda de la seva barba lluminosa i va dir: «Que bonic és el groc!»

»No em costaria gens transmutar totes les coses perquè jo també posseeixo aquesta pedra (me la va deixar veure a l'encast d'un dels seus anells), però he comprovat que els seus beneficis només arriben als qui tenen el cervell fet d'aquesta mateixa pedra.

I, per mitjà d'un vidre de rellotge encastat a la fontanel·la del crani, em va deixar veure la pedra en qüestió una segona vegada...

En Bosse-de-Nage tornava amb onze cotxes requisats plens de teles sense desclavar i posades de cantell.

—¿Creieu, amic meu —va concloure en Faustroll—, que seria possible donar a aquesta gent or i que, als seus sarrons, continués essent or i digne de l'or?

»El mateix or que ara els cobreix també escamparà la gran quantitat equilibrada del seu flux per les teles. És jove i verge, ben semblant a aquell amb què s'embruten els nens petits.

I, després d'apuntar la llança benefactora de la màquina de pintar al centre dels quadrilàters deshonorats pels colors irregulars, va confiar la direcció del monstre mecànic al senyor Henri Rousseau, artista pintor decorador, anomenat el Duaner, famós i condecorat, el qual, durant seixanta-tres dies, amb molta cura, va maquillar amb la calma uniforme del caos la diversitat imponent de les ganyotes del Magatzem Nacional.

LLIBRE VI
A CASA DE LUCUL⁷¹

XXXIII
DEL *TERMES*⁷²

En aquell moment en Faustroll dormia al costat de la Visitat.

El gran llit tallat amb ganivet s'arrepapava a la nuesa del sòl, vella part de la nebulosa del món, i abocava a la terra les hores corcades de la seva sorra.

Enmig d'aquell immens silenci, la Visitat va voler explorar si, a sota de l'empaperat pintat d'espivals, en Faustroll, que l'havia estimada com la sèrie indefinida dels nombres, hi tenia un cor capaç d'escampar, amb el seu puny obert i tancat, la projecció de la sang circular.

El tic-tac de rellotge, semblant a la topada de l'ungla, del bec d'una ploma o d'un clau contra una taula, bategava cap a la seva orella. La Visitat va comptar nou cops i la pulsació es va aturar, després va continuar fins a onze...

La filla del bisbe va sentir, abans que altres batecs, el seu propi son, que aquells no van interrompre, ja que ella no va sobreviure a la freqüència de Priap.

El *termes*, semblant a la invisibilitat d'un poll vermell amb ulls grocs, damunt el roure del llit decrèpit prestava l'isocronisme de les topades del seu cap a la simulació del cor d'en Faustroll.

XXXIV
CLINAMEN⁷³

*A Paul Fort.*⁷⁴

... Mentrestant, després de no quedar ningú al món, la Màquina de Pintar, animada a l'interior per un sistema de molles sense massa, girava en tots els sentits al vestíbul de ferro del Palau de les Màquines,⁷⁵ únic monument que es mantenia dret d'un París desert i arrasat, i, com una baldufa, topant contra els pilars, es va inclinar i es va desviar en direccions indefinidament variades, bufant a cor què vols, sobre la tela de les muralles, la successió dels colors fonamentals escalonats segons els tubs del seu ventre, com en un bar un *pousse-l'amour*,⁷⁶ els més clars més a prop de la sortida. Era la mateixa màquina que, l'any mil vuitcents noranta-sis, un home de mitjana edat, d'aspecte benigne encara que bigotut, remarcable per la seva medalla militar, havia proposat a l'acceptació intel·ligent del Ministeri de la Guerra per tal que pogués, quan li vingués de gust, acolorir ràpidament els carros i les curenyes de la defensa nacional. Van apuntar l'estri, en presència de la comissió competent, contra una porta nova, mentre dos artillers, proveïts de pinzells, es col·locaven davant una porta semblant. I així que es va donar el senyal, abans que tots dos soldats haguessin executat el primer temps de la posició del pintor sota les armes, la porta d'assaig i l'altra porta, i les finestres i tot l'edifici van desaparèixer sota una capa infame de grumolls prodigiosos, alhora que l'atmosfera era desplaçada per una boira verda; i no se'n va saber mai més res, de la comissió ni dels artillers: de tot això no en va quedar cap rastre!

Ara bé, al palau segellat, erigint tot sol el poliment mort, diluvi modern del Sena universal, la Màquina, la bèstia imprevista *Clinamen* va ejacular damunt les parets del seu univers:

NABUCODONOSOR CONVERTIT EN BÈSTIA

Quina posta de sol més bonica! O, més ben dit, és la lluna, semblant a un ull de bou en un bocoi de vi més gran que un navili o al tap d'oli d'una garrafa italiana. El cel és d'un sofre daurat tan vermell que en realitat sols hi falta un ocell de cinc-cents metres que ens esbargís una mica els núvols. L'arquitectura, sòcol de totes aquestes flames, està molt animada i es mou una mica, però és massa romàntica! Hi ha torres que tenen ulls i becs i torretes cofades com petits guàrdies. Dues dones que miren ondulen al vent de les finestres com camises de força que s'eixuguen. Vet aquí l'ocell: el gran Àngel, que no és pas Àngel, sinó Principat, davalla després d'un vol exactament negre de martinet, de metall d'enclusa d'un constructor de sostres. Amb una punta a la teulada, el compàs es tanca i s'obre, i descriu un cercle al voltant de Nabucodonosor. El braç encisa la metamorfosi. Els cabells del rei no s'ericen gens, sinó que cauen com els pèls mullats de la morsa; les seves puntes no s'esforcen per tancar les pústules sensibles que poblen les seves algues cobertes de zoòfits, reflexos de tots els estels; unes aletes bateguen seguint el ritme de les palmes del gripau. Les defenses blaves remunten el curs de les llàgrimes. L'ascensió de les nines dels ulls desolades s'enfila cap als genolls del cel malva; l'àngel, però, ha encadenat el monstre acabat de néixer enmig de la sang del palau vitri i l'ha llançat en un cul d'ampolla.

EL RIU I LA PRADA

El riu té una cara ampla i tova, per a les bufetades dels remes, un coll amb molts plecs, la pell blava amb borriçsol verd. Entre els braços, damunt el cor, aguanta l'Illa petita en forma de crisàlide. La Prada de vestit verd s'adorm, amb el cap al clot de l'espatlla i el clatell.

CAP A LA CREU

En un extrem de l'Infinit, en forma de rectangle, la creu blanca on són torturats, amb el Lladre dolent, els dimonis. Al voltant del rectangle hi ha una barrera, blanca, i tot d'estels de cinc puntes ericen la reixa. Per la diagonal ve l'àngel, que resa tranquil i blanc com l'escuma de les onades. I els peixos cornuts, imitació de l'Ictis diví, reflueixen cap a la creu plantada a través del Drac, verd tret de la bifiditat de la llengua rosa. Un ésser ensagnat amb la cabellera eriçada i els ulls lenticulars s'enrosca al voltant de l'arbre. Un Pierrot verd acudeix, caminant irregularment i ben cofoi. I tots els diables, amb cara de mandrils o de pallasos, obren de bat a bat les aletes caudals com si fossin les cames d'un acròbata i, implorant l'àngel inexorable (*¿Voleu txugar amb miii, míster Loyal?*), mentre caminen cap a la Passió, sacsegen els cabells de pallaso per espolsar-se la sal del mar.

DÉU PROHIBEIX A ADAM I EVA TOCAR L'ARBRE DEL BÉ I DEL MAL. L'ÀNGEL LLUCIFER FUIG

Déu és jove i dolç, amb un nimbe rosa. Porta un vestit blau i fa uns gestos encorbats. L'arbre té el peu torçat i el fullatge oblic. Els altres arbres no fan altra cosa que ser verds. Adam adora i mira si Eva adora. Estan agenollats. L'àngel Llucifer, vell i semblant al temps i al vellet del mar lapidat per Sindbad, enfonsa les banyes daurades dins l'èter lateral.

AMOR

L'ànima està embadocada per l'Amor, que s'assembla en tot a una gasa del mateix color que el temps i pren la forma camuflada d'una crisàlide. Camina damunt cranis capgirats. Darrere el mur on s'arrecera, hi ha urpes que branden armes. El verí la bateja. Els monstres vells amb què s'ha construït el mur riuen dins la seva barba verda. El cor continua essent vermell i blau, violeta sota l'allunyament artificial de la gasa del mateix color que el temps que ell teixeix.

EL BUFÓ

La seva gepa tota rodona amaga el món, igual que la seva galta vermella rosega els lleons dels tapissos. Té trèvols i diamants damunt la seda carmesina de la roba i fa l'aspersió beneïdora del seu salpasser de cascavells en direcció al sol i la vegetació.

«MÉS LLUNY, MÉS LLUNY!»,
CRIDA DÉU ALS RESIGNATS

La muntanya és vermella, el sol i el cel. Un dit assenyalava cap amunt. Les roques sorgeixen, el cim indiscutible no està a la vista. Els cossos que no hi han arribat davallen rodolant cap per avall. Un, deixant la guitarra, cau enrere sobre les mans. L'altre s'espera retrocedint, prop de les seves ampolles. Un altre s'estira al camí, deixant que els seus ulls continuïn l'ascensió. El dit encara assenyalava, i el sol espera per desaparèixer que l'hagin obeït.

LA POR FA EL SILENCI

No hi ha res de més esfereïdor que una força viuda, un pont amb els pilars assecats, i l'ombra que s'acontenta de ser negra. La Por, girant el cap, manté la parpella abaixada i tancats els llavis de la màscara de pedra.

ALS INFERNES

El foc dels inferns és de sang líquida, i es veu el que passa al fons. Els caps del sofriment s'han enfonsat, i de cada cos s'alça un braç, com un arbre del fons del mar, cap on ja no hi ha foc. Allà hi ha una serp que mossega. La roca des d'on alguns s'estimben conté tota la sang que es crema. I hi ha un àngel vermell que necessita un sol gest, el que significa: DE DALT A BAIX.

DE BETLEM A LES OLIVERES

És un estel petit i vermell, damunt el pessebre de la Mare i el Nen, i la creu de l'ase. El cel és blau. L'estel petit esdevé un nimbe. Déu ha tret el pes de la creu a l'animal i la porta, ben nova, damunt la seva espatlla d'home. La creu negra esdevé rosa, el cel blau es torna malva. El camí és recte i blanc com un braç de crucificat.

Dissortadament la creu esdevé tota vermella. És una llança que s'ha empastifat de sang a la ferida. Sobre el cos que és a la punta del braç del camí hi ha uns ulls i una barba que també sagnen, i, per damunt de la seva imatge al mirall de fusta, Crist lletraja: I-N-R-I.

SIMPLE BRUIXA

Amb la gepa al darrere, el ventre al davant, el coll tort, els cabells xiulant en la fugida amb l'escombra que la travessa, ella passa sota les urpes, vegetació del cel tot vermell, i els índexs del camí cap al Diable.

SORTINT DE LA SEVA FELICITAT, DÉU CREA ELS MONS

Déu puja nibat d'un pentagrama blau, beneeix i sembra i fa el cel més blau. El foc neix vermell per la idea d'ascensió, i l'or dels estels, mirall del nimbe. Els sols són trèvols enormes de quatre fulles, florits, segons la creu. I tot el que no és creat és el vestit blanc de la sola Forma.

ELS METGES I L'AMANT

Al llit, encalmat com una aigua verda, hi ha una flotació de braços estirats; o, més ben dit, no són els braços, sinó les dues parts de la cabellera, vegetant sobre la mort. I el centre d'aquesta cabellera s'encorba com una volta i ondula com el moviment d'una sangonera. Tot de cares, bolets inflats damunt el podrimener, neixen complementàries i vermelles als vidres de l'agonia. El primer metge, orbe més ample darrere aquesta volta, de caràcter trapezoïdal, s'esberla els ulls i s'adorna les galtes; el segon gaudeix de l'equilibri forà de les ulleres, esferes bessones, i sospesa el seu diagnòstic segons el balanceig dels halters; el tercer, vell, es vela amb l'ala blanca dels seus cabells i anuncia desesperadament que la bellesa torna al crani, allisant-se el seu; el quart mira sense entendre... l'amant que, en direcció contrària al solc de les llàgrimes, amb les parpelles que ajunten per dalt les seves puntes internes en el sentit del vol de les grues i de la comunió dels dos palmells de l'orant o del nedador, en l'actitud de devoció quotidiana anomenada pels bramans KHURMOOKUM, voga darrere l'ànima.

LLIBRE VII
KHURMOOKUM

*The Sundhya, or the daily Prayers
of the Brahmins.*

XXXV
DE LA GRAN NAU MOUR-DE-ZENCLE

El garbell, que s'hauria encès com la resina pueril a la ciutat sotmesa a foc i a mort discreta, va alçar, sota la tracció de l'arjau d'en Faustroll, l'esperó de la proa, i el seu gest va ser el contrari del bàcul caritatiu d'en Mentider.

La claraboia, insubmergible gràcies al seu vernís, es va estirar damunt les randes de les onades com un esturió sobre diverses fitores, i a sota hi havia un teclat d'aigua i d'aire alternats. La desaparició que precedia l'aparició dels cadàvers de l'assassinat dels set dies mirava guerxo cap a nosaltres des de l'altra banda dels barrots reticulars que ens protegien.

El gripau de l'illa de les Tenebres va atrapar el seu sopar de sol, i l'aigua es va tornar nit. És a dir, que les ribes van desaparèixer i el cel i el riu es van comparar sense diferència i l'esquif va esdevenir la pupilla d'un gran ull, o un globus estacionari, amb vertigen a l'esquerra i a la dreta, i m'havien ordenat que acariciés les seves plomes amb els dos remes.

Bótes immòbils van remuntar el corrent a la velocitat d'un tren exprés cargolades com una bola.

I per defugir aquestes coses, així com ens refugiem, sota la manta, una vegada per sempre dins la negror, en Faustroll va esmunyir l'esquif en un aqüeducte de sis-cents metres, que vomitava al riu les barcases del canal.

(Aquí s'acaba el relat d'en Panmuphle.)

La gran nau *Mour-de-Zenle*, mot que vol dir Morro-de-Cavall-que-té-taques-en-forma-de-falç, s'alçava a l'horitzó immediat com un sol negre, semblant, sota l'arc de claror del final del túnel, a una nina de l'ull sense aclucalls de cuiro, acostant la fixesa de les seves pròpies pupil·les pintades, verdes en un iris groc. Al paviment de la sirga invisible, com una cornisa prop de la volta, hi xipollejaven els cascos anteriors de la fila de les quatre bèsties que arrossegaven el signe de la mort, caminant amb esforç sobre les peüngles.

Amb l'índex carregat de topazis i la boca mullada, en Faustroll va rascar la parafina del fons de la barca. El pou artesià (aquell dia, l'infern s'esqueia a Artois) va xiular cap als seus peus, amb el soroll invers de la deglució d'una banyera que es buida. El garbell va oscil·lar amb el seu darrer batec. La penúltima malla i la següent on l'aigua va teixir les seves ulleres i va deixar violar el seu doble himen per llengües antiperistàtiques van ser les boques d'en Panmuphle i d'en Faustroll. La barqueta de coure que s'encastava les bombolles d'aire brillant i les mandíbules que expiraven l'alè dels seus ossos van simular monedes que s'enfonsaven o el niu de l'aranya d'aigua. En Faustroll, adquirint, per a Déu, d'una altra tela posada a enriuar a l'aigua lustral de la màquina de pintar, un cel diferent del de Tyndall,⁷⁷ va ajuntar els palmells d'orant o de nedador, en l'actitud de devoció quotidiana anomenada pels bramans *Kburmookum*. La gran nau *Mour-de-Zenle* va passar com una planxa negra; i l'eco dels setze dits cornis dels cavalls pretèrits va xipollejar KHURMOOKUM sota el final de la volta, sortint amb l'ànima.

Així va fer el gest de morir el doctor Faustroll, a l'edat de seixanta-tres anys.

XXXVI DE LA LÍNIA

Lectura pel bisbe de la carta de Déu

*A Félix Fénéon.*⁷⁸

En un manuscrit, del qual en Panmuphle tan sols havia desxifrat els prolegòmens, interromput per la monòtona prolixitat del gran simi, en Faustroll hi havia anotat una petitíssima part de la Bellesa que coneixia, i una altra petitíssima part de la Veritat que coneixia, durant la sizígia dels mots; i, gràcies a aquesta faceta minúscula, s'hauria pogut reconstruir tot l'art i tota la ciència, és a dir, Tot; però ¿sabem si el Tot és un cristall regular o, no pas més versemblantment, un monstre (en Faustroll definia l'univers com *allò que és l'excepció de si mateix*)?

Així pensava el bisbe marí mentre nedava sobre el naufragi del vaixell mecànic, de les quintes essències de les obres, de la carronya d'en Panmuphle i del cos d'en Faustroll.

I llavors va recordar que, segons una declaració del bon doctor, el professor Cayley,⁷⁹ amb una corba de guix traçada sobre dos metres i mig de pissarra, explica detalladament totes les atmosferes d'una estació, tots els casos d'una epidèmia, totes les operacions comercials dels fabricants de gèneres de punt de totes les ciutats, els períodes i les intensitats de tots els sons de tots els instruments i de totes les veus de cent cantants i dos-cents músics, amb les fases, segons el lloc de cada auditor o membre de l'orquestra, que l'orella no pot percebre.

I vet aquí que el paper pintat es desenganxava, per l'acció de la saliva i de les dents de l'aigua, del cos d'en Faustroll.

Com una partitura, tot l'art i tota la ciència s'escriuen a les corbes dels membres de l'efeb ultrasexagenari, i profetitzaven el seu perfeccionament fins a l'infinit. Perquè, així com el professor Cayley evocava el passat en les dues dimensions del pla negre, el progrés del futur sòlid abraçava en espiral el cos. El dipòsit de cadàvers va guardar a la taula d'autòpsies, durant dos dies, el llibre revelat per Déu de la bella veritat exposada en les tres (quatre o n segons alguns) direccions de l'espai.

Mentrestant, en Faustroll, trobant la seva ànima abstracta i nua, es revestia amb el regne de la dimensió desconeguda.

LLIBRE VIII
ETHERNITAT

*A Louis Dumur.*⁸⁰

«Leues gustus ad philosophiam mouere
fortasse ad atheismum, sed pleniore
haustus ad religionem reducere.»⁸¹

FRANCIS BACON

XXXVII
DEL REGLE DE MESURAR, DEL RELLOTGE
I DEL DIAPASÓ

*Carta telepàtica del doctor Faustroll a lord Kelvin*⁸²

«Benvolgut col·lega:

»Fa molt de temps que no heu rebut notícies meves; però no crec pas que us hàgiu pensat que jo era mort. La mort és per als mediocres. És veritat, tanmateix, que a la terra ja no hi sóc. ¿On sóc? Doncs fa ben poc temps que ho sé. Perquè tots dos som del parer que, si podem mesurar allò de què parlem i expressar-ho en nombres, que són l'única cosa existent, llavors en podem saber alguna cosa. Ara bé, fins ara sabia que no era a la terra, sinó *en un altre lloc*, com també sé que el quars és en un altre lloc, al país de la duresa, i menys honorablement que el robí; el robí, menys que el diamant; el diamant, menys que les durícies posteriors d'en Bosse-de-Nage; i les seves trenta-dues arrugues, més nombroses que les dents, fins i tot si hi comptem els queixals del seny, menys que la prosa de la Latent Obscura.

»Però ¿era jo en un altre lloc segons la data o segons l'indret, al davant o al costat, al darrere o més a prop? Era en aquell lloc on anem a parar quan abandonem el temps i l'espai: l'infinít etern, benvolgut senyor.

»Era ben lògic que, havent perdut els llibres, l'esquif de xapa metàl·lica, la companyia d'en Bosse-de-Nage i del senyor René-Isidore Panmuphle, algutzir, els meus sentits, la terra i les dues

velles formes kantianes del pensament, tingués la mateixa angoixa d'aïllament que una molècula residual distant uns quants centímetres de les altres, en un bon buit modern dels senyors Tàit i Dewar. I la molècula almenys potser sap que la separa una distància d'uns quants centímetres! Per un centímetre, únic signe vàlid per a mi d'espai, en tant que mesurable i mitjà de mesura, i pel segon de temps solar mitjà, en funció del qual batejava el cor del meu cos terrestre, hauria donat la meva ànima, benvolgut senyor, encara que em sigui útil per a informar-vos d'aquestes curiositats.

»El cos és un vehicle més necessari perquè aguanta la roba, i, amb la roba, les butxaques. M'havia deixat a les butxaques el meu centímetre, còpia autèntica en llautó del patró tradicional, més portàtil que la terra o fins i tot el quadrant terrestre, i que permet, a les ànimes errants i pòstumes dels savis interplanetaris, de no ocupar-se més del vell globus terraquí, ni tan sols del CGS,⁸³ pel que fa a les mesures d'extensió, gràcies als senyors Méchain i Delambre.

»Pel que fa al meu segon de temps solar mitjà, no estic segur que, si m'hagués quedat a la terra, l'hagués conservat i pogués mesurar el temps en funció seva.

»Si, en el curs d'uns quants milions d'anys, no he enllestit la meva obra patafísica, això significarà que les durades de rotació i de revolució de la terra s'hauran tornat totes dues diferents dels seus valors actuals. Un bon rellotge, que jo hauria deixat funcionant durant tot aquest temps, m'hauria costat un preu excessiu, i, a més, no faig experiments seculars, em ric de la continuïtat i trobo més estètic guardar a la butxaca el Temps mateix o la unitat de temps, que n'és la fotografia instantània.

»Per això posseïa un oscil·lador més adient, per a la constància i l'exactitud absoluta, que el volant d'un cronòmetre, i, a més, el seu període de vibració hauria tingut el mateix valor, tret d'un

1 / 1.000, d'aquí a uns quants milions d'anys. Un diapasó. El seu període, abans d'embarcar-me a l'esquif, havia estat determinat acuradament, tal com ho prescriviu, pel nostre col·lega el professor Macleod, en funció del segon de temps solar mitjà, amb les branques del diapasó dirigides successivament cap amunt, cap avall i cap a l'horitzó, a fi d'eliminar la més petita influència de la gravetat terrestre.

»Ja no tenia el diapasó. Imagineu-vos la perplexitat d'un home fora del temps i de l'espai, que ha perdut el rellotge, el regle de mesurar i el diapasó. Crec, benvolgut senyor, que precisament aquest estat constitueix la mort.

»Però he recordat els vostres ensenyaments i les meves antigues experiències. Com que jo estava, doncs, senzillament ENLOC O EN ALGUN LLOC, cosa que és el mateix, he trobat amb què puc fabricar un tros de vidre, després de conèixer diversos dimonis, un d'ells el Distribuïdor de Maxwell, que ha ajuntat modalitats particulars de moviment en un líquid continu escampat pertot arreu (el que anomenem petits sòlids elàstics o molècules), al gust del meu desig, en forma de silicat d'alúmina. He traçat les línies, he encès les dues espelmes, tot plegat amb una mica de temps i perseverança, perquè m'he vist obligat a fabricar-ho sense ni tan sols l'ajuda d'eines de sílex. He vist els dos rengles d'espectres, i l'espectre groc m'ha tornat el centímetre en virtut de la xifra $5,892 \times 10^{-5}$.

»Ara que em trobo bé i confortablement, i en terra ferma, segons el meu atàvic costum, ja que porto a sobre la mil·lionèsima part de la seva circumferència, cosa que és més honorable que estar lligat per l'atracció a la superfície de la seva esfera, permeteu-me que us escrigui algunes impressions.

»L'eternitat se m'apareix en forma d'un èter immòbil i que, per tant, no és lluminós. Anomenaré *circular mòbil* i perible l'èter

lluminós. I d'Aristòtil (*Tractat del cel*) dedueixo que cal escriure
ETHERNITAT.⁸⁴

»L'èter lluminós, i també totes les partícules de la matèria, que distingeixo perfectament, ja que el meu cos astral disposa d'uns bons ulls patafísics, té la forma, a primera vista, d'un sistema de barres rígides articulades i de volants animats d'un ràpid moviment de rotació, aguantats per algunes d'aquestes barres. Respon així exactament a les condicions matemàtiques ideals definides per Navier, Poisson i Cauchy. Constitueix, a més, un sòlid elàstic capaç de determinar la rotació magnètica del pla de polarització de la llum, descoberta per Faraday. En els meus lleures pòstums, miraré d'impedir que giri en la seva totalitat i de reduir-lo a l'estat de simple balança de molla.

»Crec, d'altra banda, que la balança de molla o l'èter lluminós podrien esdevenir molt menys complicats substituint els giròstats articulats amb sistemes de circulació de líquids infinitament grans a través d'obertures de sòlids infinitament petits.

»Amb aquestes modificacions no perdrà cap qualitat. L'èter m'ha semblat, en tocar-lo, elàstic com la gelatina i dòcil a la pressió com la pega dels ataconadors d'Escòcia.»

XXXVIII DEL SOL, SÒLID FRED

Segona carta a lord Kelvin

«El sol és un globus fred, sòlid i homogeni. Té la superfície dividida en quadrats d'un metre, que són les bases de llargues piràmi-

des capgirades, roscades, llargues de 696.999 quilòmetres, amb les puntes a un quilòmetre del centre. Cada piràmide està muntada sobre una rosca i la seva tendència al centre originària, *si jo tingués el temps*, la rotació d'una paleta, fixada a la part superior, dins alguns metres del líquid llefiscós que envernissa tota la superfície...

»Jo no m'interessava gaire per aquest espectacle mecànic, ja que no havia recuperat el meu segon de temps solar mitjà i estava aclaparat per la pèrdua del meu diapasó. Però he agafat un tros de llautó i he afaïçonat una roda on he tallat dues mil dents, imitant tot el que en unes circumstàncies semblants han aconseguit el senyor Fizeau, lord Rayleigh i la senyora Sidgwick.

»De cop i volta, retrobat el segon per si mateix en el valor absolut de 9.413 quilòmetres de la unitat Siemens, les piràmides, obligades a davallar sobre els seus cargols perquè es trobaven, com jo, dins el temps motor, s'han hagut d'equilibrar a fi de continuar estables, manllivant una quantitat suficient de *moviment repulsiu* a sir Humphry Davy; i la matèria fixada, els eixos roscats i els cargols han desaparegut. El sol, esdevingut llefiscós, s'ha posat a girar sobre si mateix fent voltes de vint-i-cinc dies; d'aquí a uns quants anys hi veureu taques, i d'aquí a uns quants quarts de segle descobriréu el seu període. Ben aviat fins i tot la seva gran edat s'arraularà fins a empetitir-se tres quarts.

»I ara m'inicio en la ciència de totes les coses (rebreu tres fragments nous de dos futurs llibres meus), després d'haver reconquerit tota la percepció, que és la durada i la grandària. Sé que el pes de la meva roda de llautó, que guardo entre l'embal·liment dels dits abstractes del meu cos astral, és la quarta potència de vuit metres per hora; espero, desproveït dels sentits, poder reconèixer el color, la temperatura, el sabor, i qualitats diferents de *les sis*, amb l'únic nombre dels radiants per segon...

»Adéu: ja albiro, perpendicularment al sol, la creu amb el centre blau, els plomalls vermells cap al nadir i el zenit, i l'or horitzontal de les cues de guineu.»

XXXIX SEGONS IBÍCRATES EL GEÒMETRA

*(Esbós de patafísica fet per Ibícrates el Geòmetra
i el seu diví mestre Sofròtatos l'Armeni, traduït i tret a llum
pel doctor Faustroll.)*

I. FRAGMENT DEL DIÀLEG SOBRE L'EROTISME

MATETES.⁸⁵ – Digue'm, oh Ibícrates, a qui anomenem el Geòmetra perquè coneixes totes les coses per mitjà de línies traçades en diferents sentits i ens has donat el veritable retrat de les tres persones de Déu amb tres escuts que són la quarta essència dels signes del Tarot (el segon està ratllat per bastardia i el *quart* revela la distinció entre el bé i el mal gravada a la fusta de l'arbre de la ciència), desitjo intensament, per favor, conèixer els teus pensaments sobre l'amor, oh tu que has desxifrat els fragments immortals, perquè són desconeguts, traçats en vermell sobre papir de sofre, de la patafísica de Sofròtatos l'Armeni. Respon-me, t'ho prego, perquè jo t'interrogaré i tu m'instruiràs.

IBÍCRATES. – Això, sens dubte, almenys és exactament veritat, oh Matetes. Parla, doncs.

MATETES. – Primer de tot, com que he vist que tots els filòsofs han encarnat l'amor en éssers i l'han expressat amb diferents símbols contingents, ensenya'm, oh Ibícrates, la significació eterna d'aquests símbols.

IBÍCRATES. – Els poetes grecs, oh Matetes, van adornar el front d'Eros amb una cinteta horitzontal, que és la banda o faixa del blasó i el signe *Menys* dels homes que estudien matemàtiques. Com que Eros era fill d'Afrodita, les seves armes hereditàries van ser ostentadores de la dona. I, contradictòriament, Egipte va erigir esteles i obeliscos perpendiculars a l'horitzó crucífer, i que es distingien pel signe *Més*, que és masculí. La juxtaposició dels signes del que és binari i del que és ternari dóna la figura de la lletra H, que és Cronos, pare del Temps o de la Vida, i així inclouen els homes. Per al geòmetra, aquests dos signes s'anul·len o es fecunden, i només subsisteix el seu fruit, que esdevé l'ou o el zero, idèntics amb molta més raó perquè ho són els contraris. I sobre la disputa del signe *Més* i del signe *Menys*, el Rev. P. Ubú, de la Companyia de Jesús, antic rei de Polònia, ha escrit un gran llibre que es titula *Cèsar-Anticrist*, on hi ha l'única demostració pràctica, per mitjà de l'estri mecànic anomenat *bastó de física*, de la identitat dels contraris.

MATETES. – ¿I això és possible, oh Ibícrates?

IBÍCRATES. – I tant! No ho dubtis pas. I la tercera figura abstracta dels tarots, segons Sofròtatos l'Armeni, és el que anomenem el trèvol, que és l'Esperit Sant amb els quatre angles, les dues ales, la cua i el cap de l'Ocell o, capgirat, L·lucifer dret, cornut, amb el ventre i les dues ales, semblant a la sípia *officinalis*, això principalment almenys quan de la seva figura se'n suprimeixen totes les línies negatives, és a dir, horitzontals; o, en tercer

lloc, la tau o la creu, emblema de la religió de caritat i d'amor; o, finalment, el fal·lus, que està relacionat dactílicament amb la veritat triple, oh Matetes.

MATETES. – Així doncs, actualment, als nostres temples, ¿l'amor encara seria d'alguna manera Déu, si bé, ho reconec, adoptant formes una mica enrevessades, oh Ibícrates?

IBÍCRATES. – El tetràgon de Sofròtatos, en contemplar-se a si mateix, inscriu en si mateix un altre tetràgon, que és igual a la seva meitat, i el mal és simètric i reflex necessari del bé, que són igualment dues idees, o la idea del nombre dos; és bé, per tant, fins a cert punt, em sembla, o si més no indiferent, oh Matetes. El tetràgon per la intuïció interior, hermafrodita, engendra Déu, i per parturició, també hermafrodita, el maligne...

XL PANTAFÍSICA I CATAQUÍMICA

II. UN ALTRE FRAGMENT

Déu transcendent és trígona, i l'ànima transcendent, teogònica, per tant igualment trígona.

Déu immanent és trièdric, i l'ànima immanent, igualment trièdrica.

Hi ha tres ànimes (cf. Plató).

L'home és tetraèdric perquè les seves ànimes no són independents.

És, doncs, sòlid, i Déu és esperit.

Si les ànimes són independents, l'home és Déu (COROL·LARI).

Diàleg entre els tres terços del nombre tres.

L'HOME. – Les tres persones són les tres ànimes de Déu.

DEUS. – *Tres animae sunt tres personae hominis.*

ENS. – *Homo est Deus.*

XLI DE LA SUPERFÍCIE DE DÉU

Déu és, per definició, inextens, però ens està permès, per a la claredat del nostre enunciat, suposar-li qualsevol nombre, més gran que zero, de dimensions, encara que no en tingui cap si aquestes dimensions desapareixen en els dos membres de les nostres identitats. Ens acontentarem amb dues dimensions; així ens podrem representar fàcilment figures de geometria plana damunt un full de paper.

Simbòlicament un triangle designa Déu, però les tres Persones no s'han de considerar els vèrtexs ni els costats del triangle. Són *les tres altures* d'un altre triangle equilàter circumscrit en el tradicional. Aquesta hipòtesi és conforme a les revelacions d'Anna Katharina Emmerick, que va veure la creu (que nosaltres considerem *símbol* de la *Paraula* de Déu) en forma de Y, i ho explica per la raó física següent: que cap braç de longitud humana no s'hauria pogut estirar fins als claus de les branques d'una Tau.

Així doncs, POSTULAT:

Fins a nova informació més àmplia i per a la nostra comoditat provisional, suposem que Déu és en un pla i amb la figura simbòlica de tres rectes iguals, de longitud a , sortides d'un mateix

punt i formant entre elles angles de 120 graus. Ens proposem calcular la superfície de l'espai comprès entre elles o bé del triangle obtingut ajuntant els tres punts més allunyats d'aquestes rectes.

Si x és la mediana prolongació d'una de les Persones a , $2y$ el costat del triangle al qual aquesta és perpendicular, N i P les prolongacions de la recta $(a + x)$ en els dos sentits fins a l'infinit, tenim:

$$x = \infty - N - a - P$$

Ara bé:

$$N = \infty - 0$$

i:

$$P = 0$$

D'on:

$$\begin{aligned} x &= \infty - (\infty - 0) - a - 0 = \infty - \infty + 0 - a - 0 \\ x &= -a \end{aligned}$$

D'altra banda, el triangle rectangle amb els costats a , x i y ens dóna:

$$a^2 = x^2 + y^2$$

Substituint x pel seu valor $(-a)$ obtenim:

$$a^2 = (-a^2) + y^2 = a^2 + y^2$$

D'on:

$$y^2 = a^2 - a^2 = 0$$

i:

$$y = \sqrt{0}$$

Així doncs, la superfície del triangle equilàter que té per bisectrius dels seus angles les tres rectes a serà:

$$S = y(x + a) = \sqrt{0}(-a + a)$$
$$S = 0\sqrt{0}$$

COROL·LARI: a primera vista, del radical $\sqrt{0}$, podem afirmar que *la superfície* calculada és *una línia* com a màxim; en segon lloc, si construïm la figura segons els valors obtinguts per a x i y , constatem:

Que la recta $2y$, que ara sabem que és $2\sqrt{0}$, té el punt d'intersecció en una de les rectes a en sentit invers de la nostra primera hipòtesi perquè $x = -a$; i que la base del nostre triangle coincideix amb el seu vèrtex;

Que les dues rectes a formen amb la primera angles més petits com a mínim que 60° i, encara més, sols poden trobar $2\sqrt{0}$ si coincideixen amb la primera recta a .

Cosa que és conforme al dogma de l'equivalència de les tres Persones entre elles i a la seva suma.

Podem dir que a és una recta que uneix 0 amb ∞ i defineix Déu:

DEFINICIÓ: *Déu és el camí més curt de zero a l'infinit.*

¿En quin sentit?, diran alguns.

Nosaltres responem que el seu nom no és pas Jules, sinó *Més-i-Menys*. I cal dir:

\pm *Déu és el camí més curt de 0 a ∞ , en un sentit o en un altre.*

Cosa que és conforme a la creença en els dos principis; però és més exacte atribuir el signe $+$ al de la creença del subjecte.

Déu, però, en ser inextens, no és pas una línia.
Cal remarcar, en efecte, que segons la identitat

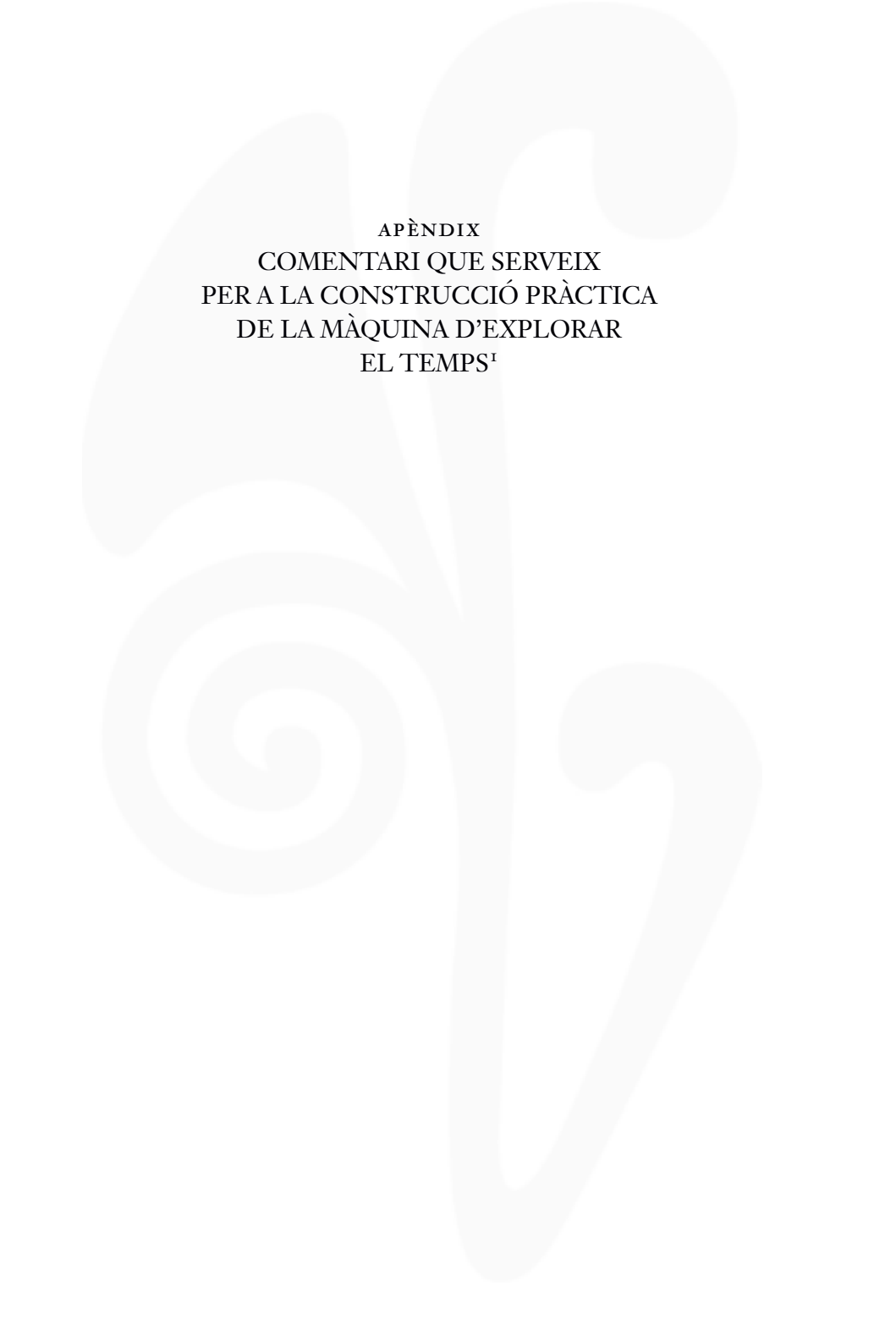
$$\infty - 0 - a + a + 0 = \infty$$

la llargada a és nul·la, a no és una línia, sinó un punt.
Així doncs, *en definitiva*:

DÉU ÉS EL PUNT TANGENT DE ZERO
I DE L'INFINIT.

La patafísica és la ciència...

FI⁸⁶

APÈNDIX
COMENTARI QUE SERVEIX
PER A LA CONSTRUCCIÓ PRÀCTICA
DE LA MÀQUINA D'EXPLORAR
EL TEMPS¹

I LA NATURALES DEL MEDI

No és més difícil idear una Màquina d'explorar el Temps que una Màquina d'explorar l'Espai, tant si considerem el Temps la quarta dimensió de l'Espai com si el considerem un lloc essencialment diferent pel seu contingut.

Normalment es defineix el Temps: el lloc dels esdeveniments, així com l'Espai és el lloc dels cossos. O, d'una manera més simple: la successió, mentre que l'Espai —tant si es tracta de l'espai euclidià (o de tres dimensions) com de l'espai de quatre dimensions, implicat per la intersecció de diversos espais de tres dimensions; o dels espais de Riemann, on les esferes són capgijables, ja que el cercle és la línia geodèsica sobre l'esfera del mateix radi; o dels espais de Lobatxevski, on el pla no es pot capgirar; o de qualsevol altre espai no euclidià, reconoscible perquè, com en aquest últim, no s'hi poden construir dues figures semblants— és la simultaneïtat.

Tota part simultània del Temps és extensa i, per tant, explo-
rable per mitjà de màquines d'explorar l'Espai. El present és Ex-
tensió en tres direccions. Si ens transportem a qualsevol punt del
passat o del futur, aquest punt, en el moment de l'estada, serà
present i extens en tres direccions.

L'Espai o Present té recíprocament les tres dimensions del
Temps: l'espai recorregut o passat, l'espai que ha de venir i el pre-
sent pròpiament dit.

L'Espai i el Temps són commensurables; l'exploració per

mitjà del coneixement dels punts de l'Espai sols es pot fer al llarg del Temps; i per mesurar quantitativament el Temps, el relacionem amb l'Espai del quadrant dels cronòmetres.

L'Espai i el Temps, que tenen la mateixa naturalesa, es poden considerar estats físics diferents d'una mateixa matèria, o modalitats diverses de moviment. Llevat que els prenguem com a formes del pensament, veiem l'Espai com una forma sòlida i un sistema rígid de fenòmens, mentre que ha esdevingut poèticament banal comparar el Temps a un líquid animat per un moviment rectilini uniforme, format per molècules mòbils, i la més petita facilitat de lliscament o la *viscositat* d'aquestes molècules no és, en definitiva, altra cosa que la consciència.

Com que l'Espai al nostre voltant és fix, per explorar-lo ens movem amb el vehicle de la Durada. Aquesta aconpleix, en cinemàtica, el paper de qualsevol variable independent, en funció de la qual es determinen les coordenades dels punts considerats. La cinemàtica és una geometria. Els fenòmens no hi tenen un abans ni un després, i el fet que nosaltres creem una tal distinció demostra que som arrossegats al llarg d'ells.

Ens movem en el sentit del Temps i amb la mateixa velocitat, ja que formem part del present. Si poguéssim *romandre immòbils en l'Espai absolut, al llarg del Curs del Temps*, és a dir, tancar-nos de sobte en una Màquina que ens aïlli del Temps (tret de la mica de «velocitat de durada» normal que ens animarà a causa de la inèrcia), s'explorarien successivament tots els instants futurs o passats (constatarem més endavant que el Passat se situa més enllà del Futur, *vist des de la Màquina*), igual que l'espectador sedentari d'un panorama té la il·lusió d'un viatge ràpid al llarg de paisatges successius.

II TEORIA DE LA MÀQUINA

Una Màquina que ens aïlli de la Durada, o de l'acció de la Durada —envellir o rejuvenir, trastorns físics impresos a un ésser inert per una successió de moviments—, haurà de *fer-nos tornar transparents* a aquests fenòmens físics, permetre'ns que els tra-vessem sense que ens modifiquin ni ens desplacin. Amb aquest aïllament n'hi haurà prou (és impossible, d'altra banda, aconseguir-ne un altre de més perfecte) si el Temps, superant-nos, ens comunica un impuls mínim, però que compensi l'alentiment de la nostra durada habitual, conservada per inèrcia, alentiment degut a una acció comparable a la viscositat d'un líquid o al fregament d'una màquina.

Ser immòbil en el Temps significa, doncs, travessar (o ser travessat impunement per, igual com un requadre de vidre deixa passar un projectil sense trencar-se, o, encara millor, com el glaç es recompon després de ser seccionat per un filferro i com un organisme és recorregut sense lesió per una agulla asèptica) tots els cossos, tots els moviments o totes les forces el lloc successiu dels quals serà el punt de l'espai on l'explorador engegarà la seva MÀQUINA PER A SER IMMÒBIL.

La Màquina de l'explorador del Temps ha de:

1. Ser d'una rigidesa, és a dir, d'una elasticitat, absoluta, a fi de penetrar el sòlid més dens a la manera d'un vapor infinitament rarificat.
2. Quedar sotmesa a la gravetat a fi de romandre al mateix lloc

de l'espai, però ser prou independent del moviment diürn de la terra per a conservar una direcció invariable en l'Espai absolut; com a corollari, encara que pesant, incapaç de caure si el sòl, durant el viatge, s'enfonsés.

3. Ser no magnètica a fi de no experimentar la influència de retorn (més endavant veurem per què) de la rotació del pla de polarització de la llum.

Existeix un cos ideal que satisfà la primera condició: l'èter *lluminós*, sòlid elàstic perfecte, perquè les vibracions d'ones s'hi propaguen a la velocitat que tothom sap; penetrable per qualsevol cos o capaç de penetrar qualsevol cos sense fregament calculable, ja que la Terra hi gravita com en el buit.

Però, i aquesta és l'única semblança amb el *cos circular* o èter aristotèlic, no és de naturalesa pesant; i, girant en el seu conjunt, determina la rotació magnètica descoberta per Faraday.

Ara bé, un aparell molt conegut és un model excel·lent d'èter lluminós i satisfà els tres postulats.

Recordem succintament la constitució de l'èter lluminós. És un sistema ideal de partícules materials que actuen les unes sobre les altres per mitjà de molles sense massa. Cada molècula és mecànicament l'embolcall d'una *balança de molla* que té els ganxos de suspensió connectats als de les molècules veïnes. Una tracció en el ganxo de l'última molècula farà tremolar tot el sistema, exactament com avança el front de l'ona lluminosa.

L'estructura de la balança de molla és anàloga a la circulació sense rotació de líquids infinitament grans a través d'obertures infinitament petites, o a un sistema articulat de barres rígides

i de volants en ràpid moviment de rotació, sostinguts per totes les barres o per algunes.*

La balança de molla sols es diferencia de l'èter lluminós perquè és pesant i no gira en el seu conjunt, com tampoc no ho faria l'èter lluminós en un camp desproveït de força magnètica.

Si augmentem més i més les velocitats angulars dels volants o la rigidesa de les molles, els períodes dels moviments vibratoris elementals esdevindran més i més curts i les amplituds més i més petites: els moviments cada vegada s'assemblaran més als d'un sistema perfectament rígid format per punts materials mòbils en l'Espai i que gira seguint la ben coneguda llei de rotació dels cossos rígids que tenen moviments d'inèrcia iguals al voltant dels seus tres eixos principals.

En resum, l'element perfecte de rigidesa és el *giròstat*. Són molt coneguts els marcs de coure, rodons o quadrats, que contenen un volant en rotació ràpida sobre el seu eix interior. En virtut de la rotació, el giròstat es manté en equilibri damunt qualsevol costat. Si desplaçem el centre de gravetat una mica cap enfora de la vertical del punt de suport, gira en azimuth i *no cau*.

Tothom sap que l'*azimut* és l'angle que forma amb el meridià el pla determinat per la vertical del lloc i per un punt donat, un estel, per exemple.

Quan un cos està animat per un moviment de rotació al voltant d'un eix que té un punt arrossegat pel moviment diürn del globus terraqüi, la direcció del seu eix de rotació es manté invariable en l'Espai absolut; de manera que, a un observador endut sense saber-ho per la rotació diürna, li semblaria que aquest eix

* Cf. William Thomson, *On a gyrostatic adynamic constitution for ether*, C. R., 1889; Proc. R. Soc. Ed., 1890.

es mou uniformement al voltant de l'eix del globus, exactament com ho faria una ullera paral·làctica enfocada sempre cap a un estel molt proper de l'horitzó.

Tres giròstats en rotació ràpida i que tinguin les línies dels coixinets paral·leles a les tres dimensions originen la rigidesa cúbica. L'explorador assegut a la sella de la Màquina queda —mecànicament— tancat en un cub de rigidesa absoluta, capaç de penetrar, sense sofrir modificacions, qualsevol cos, a la manera de l'èter lluminós.

I acabem de veure que la Màquina està suspesa seguint una direcció invariable en l'Espai absolut, però en relació amb el moviment diürn de la Terra, a fi de tenir un punt de referència del temps recorregut.

No té, d'altra banda, cap part magnètica, com es veurà amb la seva descripció.

III DESCRIPCIÓ DE LA MÀQUINA

La Màquina consisteix en un marc de banús, semblant al quadre d'acer d'una bicicleta. Les barres de banús s'ajunten per mitjà de casquets de coure soldats entre ells.

Els tres tors (o volants dels giròstats), en els tres plans perpendiculars de l'espai euclidià, són de banús recobert de coure i estan muntats, amb els eixos, damunt barres *de làmina de quars cargolada en espiral* (la làmina de quars es fabrica aplicant els mateixos procediments que el fil de quars); els extrems giren sobre coixinets de quars.

Els marcs circulars o els barrils semicirculars dels giròstats són de níquel. Sota la sella, una mica endavant, hi ha els acumuladors del motor elèctric. L'únic ferro que posseeix la Màquina és el ferro dolç dels electroimants.

El moviment és transmès als tres tors per caixes de cadells i cadenes sense fi de fil de quars, cargolades en tres rodes dentades, cadascuna en el mateix pla que cada tor, i connectades entre elles i amb el motor per mitjà d'arbres i pinyons cònics. Un triple fre regula simultàniament els tres eixos.

Cada volta del volant anterior acciona un mecanisme, i quatre quadrants de vori, juxtaposats o concèntrics, per mitjà d'una politja i d'un fil sense fi, enregistren els dies, milers, milions i centenars de milions de dies. Un quadrant especial, a l'extrem inferior de l'eix del giròstat horitzontal, està en relació amb el moviment diürn terrestre.

Una palanca, que una maneta de vori inclina cap endavant, situada en un pla paral·lel al longitudinal de la Màquina, regula l'acceleració del motor; una segona palanca, per mitjà d'una tija articulada, alenteix la marxa. Més endavant veurem que el retorn del futur al present es fa alentint la marxa de la Màquina, i la marxa endavant en el passat, assolint una velocitat encara superior (per a reproduir una *immobilitat de durada* més perfecta) a la marxa endavant en el futur. Per aturar-se en qualsevol punt de la durada, una palanca bloqueja el triple fre.

La Màquina en repòs és tangent al sòl pels marcs circulars de dos dels giròstats; en marxa, com que el cub girostàtic és inamovible en rotació, o almenys mantingut amb la desviació angular que determinaria un parell constant, es balanceja en azimut sobre l'extrem de l'eix del giròstat del pla horitzontal.

IV FUNCIONAMENT DE LA MÀQUINA

Gràcies a les accions girostàtiques, la Màquina és *transparent als espais successius del Temps*. No dura pas, i conserva sense durada, al marge dels fenòmens, el seu contingut. Encara que la Màquina oscil·li en l'Espai i que l'explorador estigui cap per avall, ell veu normalment i contínuament en el mateix sentit els objectes una mica allunyats perquè no té cap punt de referència: tot el que hi ha a prop és transparent.

Com que ell no dura, el temps no s'escola durant el viatge, per més llarg que sigui, *encara que faci parades fora de la Màquina*. Ja hem dit que ell només dura com un fregament o una viscositat, durada pràcticament substituïble per la que hauria continuat experimentant si no hagués pujat a la Màquina.

La Màquina, un cop engegada, es dirigeix sempre cap al futur.

El Futur és la successió normal dels fenòmens: una poma està dalt de l'arbre; caurà. El Passat és una successió inversa: la poma cau... de l'arbre. El Present és nul. És una petita fracció d'un fenomen. Més petita que un àtom. Sabem que la grandària d'un àtom material és, segons el seu diàmetre, de $1,5 \times 10^{-8}$ centímetres. Encara ningú no ha mesurat la fracció de segon de temps solar mitjà a què és igual el Present.

De la mateixa manera que un mòbil, per a desplaçar-se en l'Espai, cal que sigui més petit en el seu continent (la grandària) que aquest continent, la Màquina, per a desplaçar-se en la Durada, cal que sigui més petita en durada que el Temps, el seu continent, és a dir, més immòbil en la successió.

Ara bé, la immobilitat de durada de la Màquina és directament proporcional a la velocitat de rotació dels giròstats en l'Espai.

Designat el futur amb f , la velocitat espacial o lentitud de la durada, necessària per a explorar el futur, haurà de ser, si V és una qualitat de temps:

$$V < t$$

Cada vegada que V s'acosta a 0, la Màquina retrocedeix cap al Present.

La marxa en el Passat consisteix en la percepció de la reversibilitat dels fenòmens. Veurem que la poma rebotava de terra a l'arbre, o que el mort ressuscita i tot seguit la bala entra en el canó. L'aspecte *visual* de la successió ja és ben conegut perquè es pot obtenir teòricament superant la llum i continuant allunyant-se a una velocitat constant, igual a la de la llum. La Màquina, en canvi, transporta l'explorador amb tots els seus sentits en plena Durada i no a la percaça d'imatges conservades per l'Espai. En tindrà prou d'accelerar la marxa fins que el quadrant enregistrador de la velocitat (recordem un cop més que velocitat dels giròstats i lentitud de durada de la Màquina, és a dir, velocitat dels esdeveniments en sentit contrari, són sinònims) marqui:

$$V < -t$$

I continuarà a una velocitat uniformement accelerada que regularà gairebé segons la fórmula de la llei de gravitació newtoniana, perquè un passat anterior a $-t$ és indicat per $< -t$, i per a arribar-hi hauria de llegir en el quadrant una xifra equivalent a:

$$V < (< -t)$$

V EL TEMPS VIST DES DE LA MÀQUINA

Cal remarcar que per a la Màquina hi ha dos passats: el passat anterior al nostre present, o passat real, i el passat *construït per la Màquina* quan ella torna al nostre Present, i que no és més que la reversibilitat del Futur.

De la mateixa manera, com que la Màquina sols pot arribar al Passat real després d'haver recorregut el Futur, passa per un punt, simètric al nostre Present, punt mort com ell entre futur i passat, i que anomenarem precisament *Present imaginari*.

El Temps es presenta així, a l'explorador instal·lat a la seva Màquina, com una corba o, més ben dit, com una superfície corba tancada, anàloga a l'èter d'Aristòtil. En un altre lloc (*Gestes i opinions*, llibre VIII), hem escrit, per una raó una mica diferent, *Ethernitat*. L'observador privat de Màquina veu l'extensió del Temps *de la meitat ençà*, si fa no fa com abans es veia la Terra plana.

Del funcionament de la Màquina podem deduir fàcilment una definició de la Durada.

Tenint en compte que la Durada és la reducció de t a 0, i de 0 a $-t$, direm:

La Durada és la transformació d'una successió en una reversió.

És a dir:

L'ESDEVENIR DE LA MEMÒRIA.

Notes

NOTA PRELIMINAR

¹ Alfred Jarry, *Gestes et opinions du docteur Faustroll, pataphysicien*, seguit de *L'Amour Absolu*, París, Gallimard, 1980, pàg. 11.

² Alfred Jarry, *Œuvres complètes*, París, Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1972, pàg. IX.

GESTES I OPINIONS DEL DOCTOR FAUSTROLL, PATAFÍSIC

¹ Amb una grafia fantasiosa, barreja de grec i francès (*pan + mufla*), Jarry presenta aquest personatge com un talòs total. (*Totes les notes del final del llibre són del traductor.*)

² El mot *Faustroll* és una combinació de «Faust» (el protagonista de l'obra de Goethe) i de «troll», el follet o gnom del *Peer Gynt* d'Ibsen.

³ «Parells» en el sentit d'iguals o equivalents. Es tracta de l'aplicació del principi patafísic de la identitat dels contraris: els vint-i-set llibres del doctor són, malgrat les diferències, iguals entre ells i iguals al llibre (el *Faustroll*) escrit per Jarry. Vegeu la «Nota preliminar» (pàg. 10).

⁴ Vegeu Savinien Cyrano de Bergerac, *L'altre món*, traducció de Martí de Riquer i Jordi Raventós, Martorell, Adesiara, 2009, pàgs. 123-267.

⁵ Aubrey Beardsley (1872-1898). Dibuxant i pintor anglès, autor d'algunes de les obres més representatives de l'Art Nouveau, com ara

les il·lustracions de la *Salomé* d'Oscar Wilde. Va fer diverses estades a París, on freqüentava els artistes i els escriptors de *La Revue Blanche*. És probable que conegués Jarry, que li dedica el capítol XIII.

⁶ Aquests noms enclouen jocs de paraules, a vegades alludint a persones que Jarry coneixia. Licornet = *lui con est* («és ruc»), Troccon = *troc con* («bescanvi enze»), Pionsec = *pion sec* («pedant eixut»), Lourdeau = *lourdaud* («barroer») i *lourde* («porta» en argot; es tracta d'un manyà).

⁷ Charles Vernon Boys (1855-1944), savi anglès, autor de recerques en diferents àmbits. Jarry manlleva les dades científiques d'aquest capítol al llibre de Boys titulat, en la traducció francesa, *Bulles de savon, quatre conférences sur la capillarité faites devant un jeune auditoire* («Bombolles de sabó, quatre conferències sobre la capillaritat fetes davant un auditori jove»), publicat el 1892.

⁸ El mot francès *as*, excepte quan designa una mena d'esquif, coincideix amb les altres accepcions del mot català *as*: «carta que és [...] l'u i [...] trumfa totes les altres cartes del mateix coll», «persona que excel·leix en un esport». Així, la barca d'en Faustroll conté les idees d'unitat, trinitat (tres tripulants) i excel·lència. Però aquesta trinitat, en el capítol següent, esdevé pluralitat, atès que s'hi embarquen els éssers sortits de la biblioteca del doctor.

⁹ De l'àrab *qalandar*: membre d'un orde de dervixos mendicants.

¹⁰ La segona erra de *merdra*, la famosa paraula inventada per Jarry.

¹¹ Thadée Natanson (1868-1951), integrant del comitè de redacció de *La Revue Blanche*, però, de fet, el seu veritable director. *La Revue Blanche* i el *Mercure de France* eren les publicacions més representatives del simbolisme i tenien col·laboradors comuns (entre ells, Jarry). *La Revue Blanche*, tanmateix, defensava opinions polítiques més combatives (anarquisme, suport a Dreyfus). Fundada el 1889, va durar fins a l'abril del 1903. Thadée Natanson va ajudar Jarry quan aquest es trobava en algun atzucac econòmic.

¹² Per exemple, *patte à physique*, «pota de física».

¹³ William Crookes (1832-1919), científic anglès, premi Nobel de química el 1907. En aquest capítol, Jarry s'inspira en una conferència feta per Crookes a la Societat de Recerques Psíquiques de Londres, el 29 de gener del 1897, i publicada en francès per la *Revue Scientifique* al maig del mateix any.

¹⁴ Christian Beck (1879-1916), escriptor belga per qui Jarry sentia una gran antipatia. No és estrany, doncs, que el presenti com un simi. L'expressió «ha, ha» imita el parlar dubitatiu de Beck. Pel que fa al nom del personatge, *bosse* significa «protuberància, bony del cos», i el mot antic *nage*, «natja».

¹⁵ Títol, en provençal, del capítol catorzè de la novel·la citada de Sue. «El petit joc dels diables» és el nom d'una processó folklòrica en què els participants es disfressen de dimonis i sàtirs.

¹⁶ Aquestes quaranta-dues citacions espigolades dels diàlegs platònics i ordenades segons l'alfabet grec, tenen totes un valor d'assentiment. La traducció de les quatre primeres, per exemple, és la següent: «Dius la veritat, va replicar.» «És veritat.» «És ben veritat.» «És evident, va replicar, fins i tot per a un home cec.» Així, el «ha, ha» d'en Bosse-de-Nage tant pot significar «sí» com «no», depèn si el relacionem amb les citacions de Plató o amb el vers de Victor Hugo.

¹⁷ Alfred Vallette (1858-1935) fou un dels deu fundadors del *Mercur de France* (el primer número va sortir l'1 de gener del 1890) i més tard el seu director, administrador i impulsor. Vallette, després d'escriure una novel·la, es va dedicar en cos i ànima al *Mercur de France* i a les seves edicions, abandonant definitivament les vel·leïtats de crear una obra personal. Ell i la seva dona, l'escriptora Rachilde (vegeu la nota 44), eren amics íntims de Jarry.

¹⁸ François Rabelais, *Gargantua i Pantagruel*, traducció de Miquel-Àngel Sánchez Férriz, Barcelona, Edicions 62, 1985, pàg. 50.

¹⁹ Aquí l'arca es refereix a l'arca de Noè i també, segons Noël Arnaud, a l'arca de l'aliança construïda pels hebreus després d'haver rebut Moisès la paraula divina. Així, l'esquif del doctor Faustroll és «la barca que conté *el llibre*».

²⁰ *Xiphias*: peix espasa, en grec.

²¹ Darrere aquesta inicial s'amaga Louis Lormel, fundador de la revista *L'Art Littéraire*. Jarry hi va col·laborar abans d'entrar al *Mercur de France*. Lormel es va prendre molt malament aquest abandó i va publicar un relat verinós contra Jarry, que va replicar amb aquest capítol del *Faustroll*, ple d'al·lusions escatològiques (*la mer d'Habundes* sona gairebé igual que «la merda abunda» en francès; *bran*, al seu torn, significa «excrement»). La carronya que forma l'illa de Bran és Louis Lormel, i els vells decrepits, els seus amics, cada vegada més atrets pel catolicisme i la tradició.

²² Vegeu la nota 5.

²³ Émile Bernard (1868-1941) era, amb Sérusier, Gauguin i d'altres, un dels pintors de l'escola de Pont-Aven, poble de Bretanya on va viure Gauguin uns quants anys. A prop hi havia l'anomenat «Bosc d'amor», que figura en el títol d'un quadre de Bernard. Jarry, en aquest capítol, amb les imatges inspirades per les obres de Bernard, Sérusier i Gauguin, vol evocar l'univers dels pintors de Pont-Aven, creadors del sintetisme.

²⁴ Léon Bloy (1846-1917), escriptor catòlic, «especialista de la injúria», segons Jorge Luis Borges. A Jarry li agradaven les seves invectives furibundes; per això, en els capítols IV i VII, l'inclou entre els elegits. El títol del capítol XV s'inspira en el nom de l'heroi de la novel·la autobiogràfica de Bloy *Le Désespéré: Marchenoir* («esglaió negre»).

²⁵ Maurice Legrand (1873-1934), conegut en el món de la literatura amb el nom de Franc-Nohain, va escriure, abans d'abandonar el simbolisme, diversos reculls de poesia; el 1898, *Flûtes*, «poemes amorfs», d'on ve el títol del capítol XVI.

²⁶ Doble corona dels faraons d'Egipte, formada per la mitra blanca de l'Alt Egipte inserida dins la corona vermella del Baix Egipte.

²⁷ El sisè rei és Franc-Nohain. Aquest capítol acaba amb una variació sobre la tornada d'un poema seu: «Sous les quinconces / Nous ne retrouvons pas nos oncles» («Sota els arbres plantats a portell / no trobem els oncles»).

²⁸ Jarry, crític d'art al *Mercur de France*, va ser un admirador entusiasta de Gauguin. La gran exposició de quadres tahitians del pintor, al novembre del 1893, li va inspirar tres poemes. En aquest capítol, entre altres obres, torna a evocar *Manao tupapau: L'esperit dels morts vetlla*.

²⁹ Es tracta de Pierre Loti. Les seves descripcions d'Oceania, plenes d'exotisme convencional, se situen als antípodes de l'obra i la vida de Gauguin a Tahití. Als capítols XXX i XXXI, ens tornarem a trobar Loti.

³⁰ *L'Omnibus de Corinthe* era una revista humorística trimestral que no es comptava per números, sinó per «viatges». Jarry hi va col·laborar en el viatge 5.

³¹ Gustave Kahn (1859-1936), crític d'art, novel·lista, teòric i creador de la poesia. Com a teòric, defensava el vers lliure, ple de possibilitats, enfront de l'inútil virtuosisme de la forma fixa. El primer llibre de poesia de Kahn, *Palais nomade* (1887), contenia el poema «La jonque» («El junc»), d'on ve el títol d'aquest capítol.

³² O bé *schiedam*. Aiguardent de cereals holandès. Jarry visitava Gustave Kahn a la seva casa de la costa zelandesa.

³³ El títol del capítol remet al famós sonet de Mallarmé «Ses purs ongles...». El cinquè vers, per imperatius de la rima, acaba amb el mot grec *ptýx*, que significa «plec» o «doblec» i, per extensió, «conquilla», «petxina buida».

³⁴ Henri de Régnier (1864-1936), un dels autors més importants de la segona generació simbolista, no es va limitar a compondre poemes,

sinó que també va escriure novel·les i, sobretot, contes, «perversament eròtics», segons diuen els entesos. Jarry li ret homenatge en aquesta segona faceta; a *Le Trèfle noir*, els personatges tenen un nom que comença en «Her»: Hertulie, Hermotime, Hermocrate... Jarry, d'altra banda, no es descuida d'un detall característic de l'aspecte de Régnier: duia sempre monocle i, per tant, mirava amb un sol ull, com els ciclops.

35 Aquí Jarry s'inspira en els capítols de les *Vies imaginaires* de Marcel Schwob dedicats a Cyril Tourneur, poeta tràgic, i al capità Kid, pirata. Marcel Schwob (1867-1905) va publicar les *Vies imaginaires* el 1896.

36 En anglès, *kid* significa «cabrit», animal que, a més de la calavera, adorna la bandera del pirata en comptes de les dues tíbies.

37 Laurent Tailhade (1854-1919). Escriptor anarquista i amic fidel de Jarry. Amb la seva poesia bescantava les coses que no li agradaven, especialment en *Au pays du mufle* (1891); *mufle* significa «musell», «morro» i, com a insult, «groller», «talòs».

38 El preste Joan era un monarca cristià llegendari que a l'edat mitjana la tradició europea situava en un país indeterminat d'Àsia o d'Àfrica, envoltat de pobles infidels. Tailhade, després de publicar el recull de poemes *Vitraux* (1892), va ser retratat com un bisbe en un vitrall fet per Charles Toché. Per això Jarry el transfigura en el preste Joan.

39 Una bomba destinada al Senat, situat a prop, va esclatar a la finestra del restaurant Foyot, on sopava Tailhade, i li va rebentar l'ull dret. Al llit de l'hospital va declarar que no guardava cap rancor pel que li acabava de passar i que mantenia intacta l'admiració per Ravachol i pels anarquistes que recorrien a les bombes. Vet aquí l'origen de l'escena descrita per Jarry.

40 Claude Terrasse (1867-1923) va escriure la música per a la representació d'*Ubu rei* el 1896 i després va col·laborar amb Jarry, al Théâtre des Pantins, en l'opereta *Pantagruel*, entre d'altres.

4¹ Es tracta d'instruments musicals reals, no pas imaginaris.

4² *Nocte dieque bibamus, / semper nos amor occupet*: «Beguem dia i nit, / i que l'amor ens tingui sempre ocupats.» El segon vers sols esdevé coprolàlic si se separen les síl·labes, procediment imitat de Rabelais, per qui Jarry sentia una gran admiració (vegeu François Rabelais, *Gargantua i Pantagruel* cit., pàg. 71).

4³ Aquest nan que canta a la capella Sixtina no és altre que Pierre Loti, que tenia aleshores quaranta-cinc anys.

4⁴ Rachilde (1860-1953), amb el pseudònim de Jean de Chilra, va publicar dues novel·les, al caire de la pornografia, molt apreciades per Jarry. L'una ha sortit al capítol IV; l'altra, *La Princesse des ténèbres*, explica una part del títol del capítol XXIV. Rachilde era la dona d'Alfred Vallette, el director del *Mercur de France*, cosa que explica la resta del títol: el déu romà Mercuri era l'equivalent de l'Hermes grec, i Vallette, el director (= el rei) d'una revista amenaçada de mort per les dificultats econòmiques.

4⁵ Els grecs antics creien que al país dels cimmeris era sempre de nit i no hi arribava mai la claror del sol.

4⁶ Paul Valéry (1871-1945) es va relacionar amb Jarry i va assistir a l'estrena d'*Ubú rei* al Théâtre de l'Œuvre el 10 de desembre del 1896, i el 1899 van escriure un article conjunt sobre *The Time Machine*, de H. G. Wells. El títol del capítol IV conté una referència a *Monsieur Teste* (*cefalo-*, igual que *teste*, significa «cap», «testa»). Cal afegir que en aquella època alguns designaven Valéry amb el sobrenom d'«el Bisbe».

4⁷ Nom llatinitzat d'Ulisse Aldrovandi (1522-1605), naturalista bonyès.

4⁸ Noms de dos xops de cervesa.

4⁹ Pierre Quillard (1864-1912), poeta, lingüista i hellenista distingit. Amic de Jarry, sortien junts a pescar. També compartia amb ell la passió per l'alcohol.

5⁰ André-Ferdinand Hérold (1865-1949), poeta, erudit, traductor de textos llatins, grecs i sànscrits. Amic de Jarry.

5¹ Aquest mot grec sona igual que la frase francesa «c'est sous la taille» («és sota la cintura»).

5² Anatole Deibler, botxí de París. L'1 de gener del 1899, succeint el seu pare, va ocupar aquest càrrec.

5³ François Bérolde de Verville (1558-1612), escriptor polifacètic, autor de nombroses obres, una de les quals (*Le Moyen de parvenir* [1611]) atribuïda per alguns a Rabelais.

5⁴ Alexis Piron (1689-1773), poeta i dramaturg, famós pels seus epigrames.

5⁵ Jarry es refereix als urinaris públics de l'època, les *pissotières* (mot que sona com *pisse-au-tiers*), generalment de tres places.

5⁶ Aquí ens trobem un altre cop Pierre Loti (vegeu la nota 29). Julien Viaud (1850-1923) va adoptar el nom de Loti, que li havia donat una noia tahitiana. Després de passar per l'Escola Naval, va ser oficial de marina durant quaranta-dos anys i va visitar molts indrets aleshores poc coneguts. Gràcies als seus viatges professionals, Loti va esdevenir el gran proveïdor d'exotisme per als lectors del seu temps. En aquest capítol, Jarry parafraseja passatges sencers del *Livre de la pitié et de la mort*, de Loti, que apareixen en cursiva i tot.

5⁷ Aquest capítol, ple d'al·lusions escatològiques, s'inspira en el pasatge següent del *Pantagruel* de Rabelais: «[...] del pet que ell [Pantagruel] féu tremolà la terra nou llegües a la rodona i l'aire corromput engendrà més de cinquanta-tres mil homenets, nans i estrafets; i d'una llufa que es féu engendrà igual nombre de donetes esquifides» (pàg. 221 de la traducció citada). El bisbe Mentider acompanya la lectura del text de Loti amb un concert de «brrr» i altres onomatopeies, i, al capítol següent, engendra les donetes de *L'Île du rêve* de Loti.

58 Al·lusió al color verd i daurat del brodat en forma de fulla d'olivera de l'uniforme que duen els membres de l'Acadèmia Francesa, de la qual Loti va ser membre a partir de l'any 1891.

59 Es tracta de paper higiènic. *Abstersiu*: que neteja (mot de l'àmbit de la medicina).

60 Paul Déroulède, autor de poesia patriòtica. Yann Nibor, mariner i poeta; un recull de versos seus duia un pròleg de Pierre Loti.

61 Es tracta del baixant de la comuna.

62 Dins el *Livre de la pitié et de la mort* hi ha el conte «Tante Claire nous quitte», títol transformat per Jarry en «La mort de Latente Obscure» (en francès, *latente* sona igual que *la tante*).

63 Mot creat per Jarry, segurament transformant «m'hipnotitzo», a fi d'incloure-hi el cognom de l'escriptor escarnit, Loti.

64 La Kaka-San i en Toto-San són dos captaires, protagonistes d'un conte de Loti. En Toto-San empeny la caixa amb rodetes amb què es desplaça la Kaka-San, paralítica. Al final, ella mor dins la caixa en les condicions que Jarry transcriu literalment.

65 Després dels elements escatològics del capítol anterior, ara és el moment de la micció episcopal.

66 Pierre Bonnard (1867-1947), amb Maurice Denis, Édouard Vuillard i altres pintors, va formar el grup dels nabís, defensat per Jarry des del primer moment en les seves crítiques d'art. Bonnard era un dels decoradors del Théâtre de l'Œuvre i va col·laborar en l'estrena d'*Ubu rei* el 1896.

67 Es refereix al museu del Luxemburg, on s'emmagatzemaven les obres d'artistes vius o morts des de feia menys de deu anys comprades per l'Estat francès.

68 Pintors acadèmics de l'època i enemics de tota innovació en art. Tenien la seva clientela entre els prohoms de la burgesia i gaudien dels favors oficials, fins al punt que gairebé monopolitzaven el museu del Luxemburg.

69 Famós quadre de Pierre Puvis de Chavannes, pintat el 1881.

70 Un conjunt d'obres dels pintors acabats d'esmentar van entrar al museu del Luxemburg, malgrat les protestes dels pintors acadèmics i de la premsa reaccionària, que va blasmar amb especial virulència l'*Olympia* de Manet.

71 Luci Licini Lucul, polític romà famós per les victòries militars que va obtenir i per la fastuositat de la seva vida. Messalina va morir als seus jardins. A la novel·la homònima que Jarry va dedicar a aquesta emperadriu romana, hi apareixien relacionats el sexe i la mort, igual que en el capítol que ve a continuació.

72 *Termes*: mot llatí que designa una branca o un pal; aquí, la verga.

73 Desviació (literalment, «declinació») dels àtoms en el buit, gràcies a la qual es troben i poden formar les coses. Aquesta desviació, d'altra banda, permet atribuir una certa llibertat als àtoms subtils que constitueixen l'ànima humana. Epicur es va inventar la teoria del clinamen per corregir l'atomisme radicalment determinista de Demòcrit. Jarry, en apropiar-se-la, col·loca la indeterminació al centre de la seva visió del món.

74 Paul Fort (1872-1960), poeta autor d'una obra copiosa (les seves *Ballades françaises* arriben als quaranta volums). De jove, el seu entusiasme pel simbolisme el va portar a fundar el Théâtre d'Art i la revista *Vers et prose*, que va publicar diversos textos de Jarry.

75 El Palau (o Galeria) de les Màquines va ser, amb la torre Eiffel, la construcció més important de l'Exposició Universal de París del 1889.

76 En aquest còctel, els ingredients —conyac, marrasquí, crema de cacau i rovell d'ou— han de quedar col·locats en capes superposades i diferenciades.

77 L'efecte de Tyndall és el fenomen de dispersió òptica que s'observa quan els rajos de llum travessen zones riques en partícules sòlides o líquides (pols o gotes d'aigua, per exemple). La llum de color blau es dispersa més que la vermella; per això el color del cel és blau. El nom ve del físic irlandès John Tyndall (1820-1893).

78 Félix Fénéon (1861-1944), gran coneixedor de l'art modern i col·laborador de les revistes literàries i anarquistes. Quan va esdevenir redactor en cap de *La Revue Blanche*, va obrir les seves pàgines a Jarry, i a l'editorial de la revista li va publicar *Messaline* i *Le Surmâle*.

79 Arthur Cayley (1821-1895), matemàtic anglès citat per lord Kelvin. Vegeu la nota 82.

80 Louis Dumur (1864-1933). Suís, autor de poesia i teatre i un dels deu fundadors del *Mercur de France*, on va publicar una crítica molt elogiosa d'*Ubú rei*.

81 «[És cert que] uns petits tasts de filosofia potser mouen a l'ateisme, però una bona glopada porta de nou a la religió» (*De dignitate et augmentis scientiarum*, llibre I).

82 William Thomson, lord Kelvin (1824-1907). Les seves recerques sobre l'energia solar, el magnetisme i l'electricitat van assolir àmplia difusió. A França, el 1893 es va publicar el seu llibre *Conférences scientifiques et allocutions*, d'on Jarry poua moltes idees i referències científiques.

83 Sigla del sistema cegesimal. Prové de les inicials de les tres unitats fonamentals: el centímetre, el gram i el segon.

84 En francès s'ecriu *éther*, amb hac intercalada, i Jarry, fusionant aquesta paraula amb *éternité*, s'inventa el mot *éthernité*. Nosaltres adoptem la grafia jarriana.

85 En grec antic, «deixeble, alumne».

86 Al manuscrit Lormel, després del mot *fi*, Jarry hi va afegir: «Aquest llibre no serà publicat integralment fins que l'autor no hagi adquirit prou experiència per a assaborir-ne totes les bel·leses.»

APÈNDIX

¹ Aquest «Comentari» no figura en l'edició que hem emprat per a dur a terme la nostra traducció (París, Gallimard, 1980), però sí que apareix al volum de les *Œuvres complètes* de Jarry (París, Gallimard, 1972), on s'indica l'estreta relació que té amb el *Faustroll*. Per això hem considerat escaient d'incloure'l en aquest volum.

**SAVINIEN CYRANO
DE BERGERAC**
L'altre món

Traducció de Martí de Riquer
i Jordi Raventós

¿Són possibles mons diferents on les guerres siguin innecessàries, on l'economia se sotmeti a la poesia, on els ocells administrin justícia i on els homes, els éssers més odiosos de l'univers, puguin aprendre a conviure en pau amb tot allò que els envolta? Naturalment que sí. En aquest llibre esplèndid, que ha estat considerat la primera novel·la de ciència-ficció de la literatura francesa, Cyrano de Bergerac, en qualitat de crític mordaç, fa miques les convencions polítiques, religioses i morals del seu temps i, en molts aspectes, del nostre. A això es deu, sens dubte, l'enorme vigència d'aquesta obra, que ha influït indiscutiblement en autors tan decisius com Verne, Wells o Tolkien.

WILLIAM THACKERAY
El llibre dels esnobs

Traducció de Xavier Pàmies

Virus que es propaga a passes de gegant, l'esnobisme, dissimulat sovint sota la capa de la ignorància, afecta una bona part de la població. «Una societat que dóna preeminència a la cortesia i menysprea les arts i les lletres, jo la tinc per una societat esnob», diu l'autor. I és que hi ha esnobs entre la reialesa i l'aristocràcia, n'hi ha a les ciutats i als pobles, n'hi ha a l'exèrcit i a la cúria, i tots ells, sense excepció, bé que no solen ser conscients de la seva xacra, fan mans i mànigues per surar en el gran món. En aquest llibre singular i ben vigent, Thackeray ens ofereix, amb ploma hàbil, una radiografia implacable de la societat occidental.

LUIGI PIRANDELLO

L'umorisme

Traducció de Josep Alemany

Molta gent es pensa que l'escriptor humorístic és aquell que fa riure, però la cosa no és tan senzilla, ja que, com diu l'autor, «no s'ha de confondre l'esperit còmic, la ironia, la sàtira amb l'umorisme». No ens ha de sorprendre, doncs, que Joseph Addison —el fundador del mític diari *The Spectator*— assegurés que era més fàcil dir allò que l'humor no és que no pas dir el que és. Amb aquest llibre, imprescindible per a entendre la seva obra i bona part de la millor literatura de totes les èpoques, Pirandello desfà malentesos i generalitzacions simplistes, i, blasmant els efectes mortífers de la retòrica i la tradició, fa nova llum sobre la babilònica confusió que hi ha hagut en la interpretació de l'umorisme.

